

UPPSATSARBETE  
***Hösten 2009***  
*SRE61L, Religionsvetenskap III*

**Att förebygga och motverka  
främlingsfientlighet och rasism  
genom religionskunskapen**

**Författare**  
Ingela Andersson

**Handledare**  
Mats Bergenhorn



# Att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism genom religionskunskapen

Författare: Ingela Andersson

## **Abstract**

Syftet med studien var att undersöka vilken innebörd lärarna i religionskunskap i grundskolans senare år lägger i begreppen främlingsfientlighet och rasism samt vilken roll dessa lärare uppfattar att religionskunskapsämnet har när det gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Vidare syftade studien till att undersöka hur och i vilken utsträckning dessa religionskunskapslärare uppfattar att de i sin undervisning arbetar för att hos eleverna förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet. Undersökningen är kvalitativ och utgörs av fem semistrukturerade intervjuer med religionslärare i grundskolans senare år. Forskningsbakgrunden redogör för hur begreppen främlingsfientlighet och rasism debatteras i den allmänna och akademiska debatten samt för skolans och religionskunskapsämnets uppdrag vad gäller att förebygga och motverka detta. Därutöver belyses didaktiska tillämpningar för hur man i undervisningen kan arbeta mot rasism och främlingsfientlighet. Resultatet tyder på att främlingsfientlighet uppfattas av religionslärarna som en rädsla för det som anses vara annorlunda oss själva och rasism som en hierarkisk indelning av folkgrupper i olika raser. Vidare visar resultatet att lärarna anser att religionskunskapsämnet har en viktig roll vad gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism, men att ämnet inte har ett mer specifikt uppdrag och ansvar än övriga skolämnen. Att öka elevernas kunskaper och förståelse samt främja en stabil grund hos eleverna ser lärarna som religionskunskapsämnets roll. De strategier som religionslärarna uppger att de tillämpar för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism är framför allt diskussion med eleverna, men även att i undervisningen utgå från ett aktuellt problem, tydliggöra likheter mellan olika kulturer och religioner samt att läraren visar sig vara en god förebild för eleverna. Slutligen uppvisar resultatet att lärarna inte planerar sin religionsundervisning med syfte att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism, men att de flesta lärarna ändå anser att de arbetar med detta i stor utsträckning då det genomsyrar all undervisning de bedriver.

**Ämnesord:** Främlingsfientlighet, rasism, kultur, etnicitet, religion, religionskunskap, grundskolans senare år.



# INNEHÅLL

<b>1 INLEDNING</b> .....	<b>5</b>
1.1 Syfte .....	6
1.2 Begreppsförklaringar.....	6
1.2.1 Kultur .....	6
1.2.2 Etnicitet .....	6
1.2.3 Främlingsrädsla ( <i>xenofobi</i> ).....	7
1.3 Studiens disposition.....	7
<b>2 FORSKNINGSBAKGRUND</b> .....	<b>8</b>
2.1 Främlingsfientlighet .....	8
2.1.1 <i>Främlingsfientlighet och skapandet av "vi och dom"</i> .....	9
2.2 Rasism – uppkomst och framväxt .....	10
2.2.1 <i>"Kulturrasism"</i> .....	11
2.3 Skolans nationella styrdokument .....	13
2.3.1 <i>Skollagen</i> .....	13
2.3.2 <i>Läroplanens riktlinjer</i> .....	14
2.3.3 <i>Kursplan för religionskunskap i grundskolans senare år</i> .....	14
2.4 Didaktiska tillämpningar .....	15
2.5 Sammanfattning av forskningsbakgrund.....	17
<b>3 SYFTES- OCH PROBLEMPRECISERINGAR</b> .....	<b>19</b>
<b>4 METOD</b> .....	<b>20</b>
4.1 Val av metod .....	20
4.2 Val av respondenter.....	20
4.3 Genomförande .....	20
4.4 Etiska överväganden .....	21
<b>5 RESULTAT OCH ANALYS</b> .....	<b>23</b>
5.1 Respondenterna .....	23
5.1.1 <i>Lärare Anders</i> .....	23
5.1.2 <i>Lärare Bea</i> .....	23
5.1.3 <i>Lärare Carl</i> .....	24
5.1.4 <i>Lärare Doris</i> .....	24
5.1.5 <i>Lärare Emil</i> .....	24
5.2 Lärarnas beskrivningar av begreppen främlingsfientlighet och rasism .....	25

5.3 Religionskunskapsämnets roll att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism .....	26
5.3.1 Öka kunskaperna .....	27
5.3.2 Öka förståelsen och minska fördomarna .....	28
5.3.3 Främja en stabil grund hos eleverna .....	28
5.4 Strategier i religionsundervisningen för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism.....	29
5.4.1 Diskussioner med eleverna.....	29
5.4.2 Utgå från ett aktuellt problem.....	30
5.4.3 Tydliggöra likheterna mellan olika religioner .....	30
5.4.4 Läraren som en god förebild för eleverna .....	31
5.5 Lärarnas uppfattningar om i vilken utsträckning de arbetar med att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism.....	31
5.6 Sammanfattning av resultat och analys .....	33
<b>6 DISKUSSION .....</b>	<b>35</b>
6.1 Resultatdiskussion.....	35
6.2 Slutsatser .....	39
6.3 Metoddiskussion.....	40
<b>7 SAMMANFATTNING .....</b>	<b>42</b>
<b>REFERENSLISTA.....</b>	<b>45</b>
<b>BILAGA 1 .....</b>	<b>49</b>
<b>BILAGA 2 .....</b>	<b>50</b>

## 1 INLEDNING

Sverige och Europa utmålas allt som oftast som ett mångkulturellt och pluralistiskt samhälle. Detta är en följd av den stora mångfald av kulturella, religiösa och etniska grupper som idag lever sida vid sida och som sannolikt utgör bilden av hur det framtida samhället kommer att se ut. Tillsammans kan vi bidra till ökad förståelse för varandras kulturer, berika och lära oss av varandra i strävan efter att hitta de bästa lösningarna för en global samhällsutveckling. Men det mångkulturella samhället kan inte enbart betraktas i ljuset av de positiva följderna. En mörk baksida av samtidens pluralistiska samhälle är att vi över hela Europa ser en skrämmande hotbild med växande rasism och främlingsfientlighet. Högerextrema partier etablerar sig alltmer ute i Europa och i valet till EU-parlamentet 2009 lyckades flera av dessa partier vinna mandat. Även Sverigedemokraterna har under det senaste decenniet haft stora framgångar i Sverige och är idag det största partiet utanför riksdagen. Att rasismen och främlingsfientligheten i Europa växer sig allt starkare är alltså ett tragiskt faktum och i formandet av det framtida samhället måste demokratin försvaras. Carlgren & Marton (2004, s. 69f, 78) anser att skolan och lärare kan spela en central och viktig roll, då skolan inte enbart har i uppdrag att utveckla specifika kunskaper hos eleverna, utan ska även hjälpa till att forma eleverna så att de kan fungera i en större sociokulturell gemenskap och bidra till en positiv samhällsutveckling.

Som utgångspunkt för studiens syfte fungerar dels att rasismen har genomgått en begreppsutveckling, där begreppet rasism idag snarare riktar sig mot kultur och religion än mot biologiska faktorer (Mattsson & Lindberg 2004, s. 10f), dels kursplanens antydning om religionskunskapsämnet uppdrag att förebygga och motverka det som idag kan betraktas som rasism och främlingsfientlighet. Exempelvis betonar kursplanen för religionskunskap i grundskolans senare år att ämnet har till uppgift att utveckla elevernas känsla för tolerans gentemot andra kulturer och religioner, samt skapa en grund hos eleverna för att kunna bemöta främlingsfientliga attityder (Skolverket 2009a). Samtidigt uppger Jönsson & Liljefors-Persson (2003, s. 42) att arbetet kring dessa mål visserligen ska ske genom samverkan mellan alla lärare och ämnen i skolan, men att religionskunskapsämnet har en särskild uppgift och ansvar för detta då det bland annat skapar möjligheter till möten mellan människors olika erfarenheter och livstolkningar.

## **1.1 Syfte**

Studiens syfte är att undersöka vilken innebörd lärare i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år lägger i begreppen främlingsfientlighet och rasism samt hur dessa lärare uppfattar religionskunskapsämnet roll i det förebyggande och motverkande arbetet mot rasism och främlingsfientlighet hos eleverna. Dessutom syftar studien till att undersöka hur och i vilken utsträckning dessa religionskunskapslärare uppfattar att de i sin undervisning arbetar för att hos eleverna förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet.

## **1.2 Begreppsförklaringar**

Nedan redogörs för innebörden i några centrala begrepp som omnämns i denna studie, för att undgå missuppfattningar eller att texten tolkas felaktigt av läsaren. Dock kommer termerna främlingsfientlighet och rasism ges en utförligare beskrivning under nästföljande kapitel.

### ***1.2.1 Kultur***

Termen kultur kommer från latinets ”cultura” och innebär ”odling”. Kultur kan inbegripa mycket, allt från människors olika levnadssätt till sociala aktiviteter. Kultur är ett sätt att vara som människa och det är våra kunskaper, attityder och erfarenheter av omvärlden som sammantaget bildar vår kultur. Traditioner, språk, seder, religion, beteendemönster etcetera kan inkluderas i begreppet kultur. Liksom människorna skapas och omskapas kultur i samspel med människor genom socialisationsprocessen och därför är kultur inget statiskt utan något som befinner sig i ständig förändring (Salimi 1997, s. 88f).

### ***1.2.2 Etnicitet***

Termen ”etnisk” kommer från grekiskans ”ethnos” och betyder ”folk” (Nordmark 1995, s. 26). Etnicitet avser en folkgrupp med gemensamt ursprung och erfarenheter, där gruppen internt har skapat gemensamma intressen, språk och symboler, värderingar, normer, seder etcetera. Etnicitet har på så vis att göra med en grups föreställningar om sitt gemensamma ursprung och det är föreställningen som bildar grunden för dess identitet (Stier 2004, s. 94). För att gruppen ska anses som etnisk måste den sörja för att värderingarna förs vidare från generation till generation (Salimi 1997, s. 92ff). Gränserna mellan vad som är kultur och vad som är etnicitet är inte alltid givna och används ofta som synonymer. Ofta ses kultur som det överordnande, där etniciteten ingår (Regeringens proposition 1997:98:16, s. 19).



### ***1.2.3 Främlingsrädsla (xenofobi)***

Termen xenofobi kommer från grekiskans ”xenos” och ”fobos”, som betyder ”främmande” respektive ”fruktan” (Nationalencyklopedin 2009). Detta är en term som grekerna myntade för att beskriva den reflexmässiga känslan av agg som riktar sig mot en främling. Detta har att göra med en överlevnadsmekanism från människans biologiska arv och som styr beteenden som exempelvis rädslan och avståndstagande från främlingar. På så vis antas främlingsrädsla/xenofobi vara naturligt förekommande hos människor och en spontan reaktion på något som är främmande eller annorlunda (Fredrickson 2003, s. 19; Stier 2004, s. 129).

### **1.3 Studiens disposition**

Efter detta inledningskapitel följer en forskningsbakgrund, som är den teoretiska delen av uppsatsen. Där beskrivs begreppen främlingsfientlighet och rasism utifrån hur de idag diskuteras i den allmänna och akademiska debatten, de nationella styrdokument som anses ha relevans i förhållande till undersökningens syfte samt didaktiska tillämpningar för att i undervisningen förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. När den teoretiska delen av uppsatsen har beskrivit bakgrunden till undersökningen, preciseras studiens syfte och problemformuleringar. Kapitlet som kommer därefter är ett metodkapitel där det med hjälp av relevant litteratur redogörs och argumenteras för vilken metod som har valts att användas i denna studie samt hur respondenterna har utsetts. Där ges även en beskrivning av hur undersökningen har genomförts samt uppsatsens etiska hänsynstaganden. Den empiriska delen av uppsatsen som sedan följer består till en början av ett resultat- och analyskapitel, där först respondenterna presenteras var för sig och sedan att sammanställningen av intervjuerna läggs fram i löpande text. I diskussionskapitlet därefter diskuteras studiens resultat tillsammans med relevant litteratur samt egna tankar och funderingar, för att göra studiens resultat begripliga i ett större och bredare perspektiv. I diskussionskapitlet framställs även studiens slutsatser samt förs en diskussion kring den använda metoden. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning av hela arbetet.

## **2 FORSKNINGSBAKGRUND**

Kapitlet inleds med en beskrivning av begreppen främlingsfientlighet och rasism samt hur de diskuteras i dagens allmänna och akademiska debatt. Därefter redogörs för skolans respektive religionskunskapsämnets uppdrag för att förebygga och motverka dessa fenomen samt belyses didaktiska tillämpningar för hur man i undervisningen kan arbeta mot rasism och främlingsfientlighet. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av forskningsbakgrunden.

### **2.1 Främlingsfientlighet**

Som tidigare nämnts anses främlingsrädsla vara en naturlig reaktion hos människan gentemot det som upplevs som främmande eller annorlunda, och en sådan rädsla visar sig på olika nivåer. Den första nivån är just främlingsrädsla, där en spontan reaktion hos människan uppstår mot det främmande. På den andra nivån blir främlingsrädslan mer kognitiv och det främmande (oftast kollektivt) tillskrivs egenskaper såsom ”farliga”, ”illasinnade”, ”hotfulla” etcetera. På denna nivå har främlingsrädsla övergått till en negativ inställning och något som riktar sig mot en viss grupp. Främlingsrädslan har övergått från att vara en spontan känsla eller reaktion till ett fientligt beteende mot andra grupper, det vill säga främlingsfientlighet. På sista nivån uppstår rasism (Stier 2004, s. 129). I pedagogiskt syfte används ofta en förenklad modell i form av en trappa där första steget är främlingsrädsla (xenofobi), andra steget främlingsfientlighet och på sista tappsteget rasism (Nordmark 1995, s. 26). Jonsson (2004, s. 51f) tillbakavisar dock påståendet om att främlingsrädsla skulle vara orsakad av naturliga mänskliga instinkter. Det skulle i sådana fall innebära att det är ett medfött beteende att inordna samhället i föreställningar som präglas av ”vi och dom” tänkande och att rädslan för det främmande och utvecklandet av främlingsfientlighet samt rasism är något oundvikligt och en latent egenskap i varje samhälle. Istället anser Jonsson (1995, s. 249f) att främlingsrädsla, främlingsfientlighet och rasism är föränderliga fenomen som påverkas starkt av de förändringar som sker i samhället.

Främlingsfientlighet anses av Statens kulturråd (1995, s. 152) vara ett resultat av hur pass intolerant en person eller en grupp är mot andra främmande eller avvikande grupper de möter. De beskriver främlingsfientlighet som ett värderingsmönster, där generaliserad ovilja, misstro eller agg riktar sig mot en annan grupp än den man själv tillhör. Inom en grupp kan främlingsfientlighet grunda sig på ideologiska eller politiska faktorer, men mestadels är den baserad på sociala, ekonomiska och/eller psykologiska problem. Enligt Statens kulturråd

(1995, s. 165) är en vanlig grund till främlingsfientlighet just behovet av att utpeka syndabockar som grunden till sociala problem och de snabba förändringarna i samhället. Generella och diffusa hotbilder blir konkreta och lätta att urskilja om de projiceras på främmande grupper och på så vis stärker och enar man den egna gruppen genom att svartmåla främmande och avvikande grupper. Därför är främlingsfientlighet sällan något som enskilda personer uttrycker, utan är oftast ett gruppfenomen. På motsvarande sätt menar Otterbeck & Bevelander (2006, s. 10) att fientlighet gentemot det främmande uppkommer genom att en grupp i maktposition uppfattar sig själva utifrån en idealbild, där den egna gruppens värden anses vara självklara och omöjliga att ifrågasätta samtidigt som man konstruerar en ofördelaktig bild av andra grupper. Den dominerande gruppen skapar stereotypa föreställningar, både kring sin egen grupp och kring ”de Andra”.

Vidare beskriver Kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet (SOU 1989:13, s. 19) begreppet främlingsfientlighet som de ”[...] känslor som, i varierande styrka, innebär ovilja, rädsla, inför eller hat gentemot andra etniska grupper”. Denna definition visar enligt Skolverket (2009b) att främlingsfientlighet på så vis kan beskrivas som ett gradbegrepp, där känslor och attityder av obehag kan sträcka sig så långt som till känslor av hat och som kan göra en person oförmögen att förstå eller respektera andra kulturer.

### ***2.1.1 Främlingsfientlighet och skapandet av ”vi och dom”***

En främling anses utgöra ett konstant hot mot den sociala ordningen och strukturen i ett samhälle och när det gäller främlingar härstammande från andra kulturer hanteras detta problem många gånger genom att upprätta starka nationalstatliga gränser. Genom att betona och definiera sitt lands gränser görs ett anspråk på att klargöra vilka som är fiender och vilka som är ens vänner för att på så vis kunna utesluta främlingarna från gemenskapen. Uppluckrade värderingar och förlusten av ett lands traditionella normer kan ge upphov till existentiell vilsenhet och i slutänden orsaka främlingsfientlighet (Johansson 1999, s. 231). Hedin (2001, s. 54) poängterar att vi blir medvetna om och erhåller självkänedom kring vår egen kultur endast i möte med andra kulturer. Så länge de andra håller sig på långt avstånd uppfattas de inte som farliga eller hotfulla, utan det är först när de olika kulturerna möts som motsättningar och våldsdåd uppstår med bland annat främlingsfientliga förtecken. I enlighet med detta anser Månsson (2006, s. 128) att ett grundläggande och bärande drag i ett mångkulturellt och pluralistiskt samhälle är just konstruktionen av en viss typ av kultur som

anses utgöra normen i samhället och som andra kulturer jämförs med vad gäller skillnader och likheter. Gränser upprättas mot det som skiljer och då sker samtidigt en strukturerande och kategoriserande process, som dels sammanför och dels särskiljer människor i förhållande till varandra. På så vis uppstår skapandet av ”vi och dom”, som en följd av hur den sociala världen ordnas. ”Vi” står för vänskap, närhet och gemenskap medan ”dom” står för fientlighet och avstånd. Ett ”vi” kan endast existera i förhållande till ett ”dom”, eftersom gemenskaper och känsla av tillhörighet inte blir uppenbara och medvetna förrän de ställs i kontrast mot det som skiljer. Även Wigerfelt & Wigerfelt (2001, s. 34) menar att främlingsfientlighet har som utgångspunkt i mer eller mindre starka känslor av fientlighet eller obehag mot dem som inte anses tillhöra ”vi-gruppen” och som därmed utesluts från den egna gemenskapen. Dessa känslor beror mestadels på okunskap och osäkerhet, då ”obehaget, oviljan och rädslan förs över från den egna oförmågan att hantera en situation till egenskaper hos andra människor”.

## **2.2 Rasism – uppkomst och framväxt**

Även om rasism har främlingsfientlighet som sin utgångspunkt, anses rasism vara någonting mer än enbart fientlighet mot främlingar och således bör begreppen hållas isär. Till skillnad från främlingsfientlighet innehåller rasism en *teori* eller *ideologi* och som bygger på föreställningen om att skillnader mellan människogrupper anses vara naturgivna, medfödda och oföränderliga. Rasism inkluderar även handlingar, strukturer och institutioner som en följd av den medvetna fientlighet som riktas mot andra grupper (Fredrickson 2003, s. 18f). Wigerfelt & Wigerfelt (2001, s. 34) medger dock att det i praktiken är svårt att särskilja begreppen rasism och främlingsfientlighet från varandra i de sammanhang en form av maktrelation och/eller utestängningssystem är involverade.

Den definition av termen rasism som ofta har använts i olika sammanhang är den som Kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet (SOU 1989:13, s.13) utgår ifrån i rapporten *Mångfald mot enfald*:

En föreställning om den egna gruppens överlägsenhet och en uppfattning om att det finns biologiska skillnader mellan folkgrupper som gör det motiverat att dela in dessa i mer eller mindre värda. Vidare innebär det att en folkgrupp som betraktar sig som mervärdig ’ras’ anser sig ha rätt att förtrycka, utnyttja eller kontrollera de andra eller tvinga dem att leva åtskilda från andra folkgrupper.

Den rasistiska ideologin och tanken att dela in människor i överordnande respektive underordnande raser sägs ha utvecklats och utkristalliserats redan under 1600- och 1700-talen (Wigerfelt & Wigerfelt 2001, s. 25f). Under slavhandeln hade européernas möten med

afrikanerna gjort européerna medvetna om sin ljusa hy och kunde lätt jämföra denna med de svarta slavarnas. Detta utgjorde grunden till att hudfärgen tidigt blev en identitetsfaktor (Fredrickson 2003, s. 55). Därefter, under upplysningstidens 1700-tal, var Carl von Linné en utav de naturvetenskapsmän som kom att representera det tankesätt som senare banade väg för den moderna rasismens framväxt. Linné ansåg att människorna kunde klassificeras i olika grupper såsom européer, indianer, asiater och afrikaner och ansåg dessa grupper besitta olika anlag och förmågor. Även om Linné själv inte uttryckligen rangordnade dessa, kunde man ändå skönja en hierarkisk indelning av människorna. Exempelvis beskrev Linné européerna som skarpsinniga och uppfinningsrika, medan de svarta var lata, slarviga och styrda av nycker (Fredrickson 2003, s. 57). Denna vetenskapliga raslära innebar på så vis en uppfattning om att människan kan biologiskt och genetiskt särskiljas i olika raser. Dessutom innefattade rasläran att man utifrån en gemensam norm kunde mäta och jämföra dessa rasers fysiska, intellektuella och psykiska egenskaper och att de ”vita” i dessa avseenden var överlägsna andra raser. Detta tankesystem kom att präglade rasismens ideologi ända fram till andra världskrigets slut (Jonsson 2004, s. 49).

Andra världskriget, och framför allt Förintelsen, gav upphov till moraliskt avståndstagande från den biologiska rasindelningen. År 1950 skrev flertalet forskare inom genetik och fysiologi under hela eller delar av ett uttalande från Unesco om att människogrupper inte skiljer sig från varandra vad gäller intellekt och förmågor. På så vis blev detta vändpunkten för den biologiska rasismens utveckling, ett tankesystem som idag omfattar endast en mycket liten minoritet (Fredrickson 2003, s. 114ff).

### **2.2.1 ”Kulturrasism”**

Men trots att ideologin om att mänskligheten kan delas in i olika raser tillhör det förflutna, lever rasismen kvar än idag. Många hävdar att den gamla rasläran nu istället har ersatts av föreställningen att kulturella, religiösa eller etniska skillnader utgör kategorin för klassificering av människor och fyller därmed samma funktion att rättfärdiga utestängningen av olika människogrupper. Detta visar att rasismen tycks fungera utmärkt väl utan en viss doktrin om biologiska rasskillnader. Idag används ofta termen kulturrasism som benämning på denna ”nya” rasism, där ”de Andras” kultur och/eller religion nedvärderas utan hänvisningar till biologiska kännetecken (Jonsson 2004, s. 50f).

Dagens kulturrasistiska tänkande grundar sig i uppfattningen om att kultur är något stabilt och varaktigt och inte en dynamisk eller föränderlig företeelse. Människans kulturella tillhörighet anses vara nedärvd och beständig, vilket innebär att en persons kultur betraktas vara en medfödd karaktär som går från generation till generation och där möjlighet saknas att tillhöra en annan kultur än den naturliga (Bergenhorn 2006, s. 74). På så vis är själva kärnan i det som betraktas som kulturrasism föreställningen att en folkgrupp besitter en definierbar och gemensam kultur, som skiljer och avgränsar sig från andra kulturer och som anses vara oundviklig samtidigt som den fastställer en persons karaktär, handlingar och mentalitet (Otterbeck & Belevander 2006, s. 25). Den kulturrasistiska filosofin är också av den uppfattningen att kulturer är naturgivna fenomen och att olika kulturer är oförenliga med varandra. Kulturell ”renhet” är underförstått som något positivt och existensen av andra kulturer än det ursprungliga kan i ett land komma att uppfattas som något hotfullt, eftersom landets naturliga kultur på sikt befaras leda till förfall och undergång. Varje kultur bör därmed befinna sig i sin egen naturliga ursprungsmiljö för att på så vis skydda kulturerna från varandras inflytande (Bergenhorn 2006, s. 73f). Balibar (2002, s. 38f) talar i detta avseende om en ”differentialistisk rasism” och menar att den nu rådande rasismen inte är en fråga om grupper eller folks över- respektive underlägsenhet, utan handlar ”bara” om de negativa och skadliga effekterna av att avskaffa nationsgränser samt hur olika livssätt och traditioner inte bör förenligas. Vidare beskriver Jonsson (2004, s. 53) dagens rasistiska tänkande på följande sätt:

Kulturer är naturliga enheter, och de som tillhör en viss kultur har en naturlig tendens att misstro personer från andra kulturer; låt oss därför undvika att blanda kulturer, eftersom det leder till förutsägbar kollision och ovänskap mellan människor som aldrig varit menade att leva intill varandra.

Men trots att kultur anses ha ersatt den biologiska rasindelningen innebär det inte att hudfärgen inte längre kommer att fungera som skiljelinje mellan olika människogrupper. Hudfärgen kommer fortfarande vara ett tecken på att människor är annorlunda och har olika kulturella ursprung (Bergenhorn 2006, s. 74).

Religion har också kommit att utgöra en iögonfallande skiljelinje mellan förföljare och förföljda. Dessa identifieras utifrån trosuppfattningar och beteenden och inte genom biologiska kännetecken (Fredrickson 2003, s. 130). Quraishy (2005, s. 137,139) menar att det är ett faktum att rasism i Sverige och Europa slår in på en ny kurs med en växande våg av islamofobi och antisemitism och att rasismens kurva i detta avseende definitivt pekar åt fel håll. Fienderna har på så vis identifierats och det är framförallt muslimerna och den islamska

världen som har utpekats. Få personer tycks ifrågasätta detta resonemang, som i grund och botten baseras på historisk okunnighet. I enlighet med detta anser Fredrickson (2003, s. 131) att vi i dagens samhälle ser en ökad religiös intolerans och menar att för den utsatte kan omvändelse därför bli en teoretisk möjlighet. Men om religiösa skillnader på detta sätt påvisar att de inte är lika fastställda som rasskillnaderna och hudfärgen anses vara, kan den religiösa aspekten bli mer bestående i framtiden än de som baseras på gener. På så vis menar Fredrickson (2003, s. 134) att religion kan bli ”den största enskilda orsaken till konflikter och motsättningar mellan olika grupper under 2000-talet”.

### **2.3 Skolans nationella styrdokument**

Under de senaste decennierna har det inom utbildningsväsendet skett en decentralisering av ansvaret, som innebär att staten inte längre styr skolan med detaljerade direktiv. Istället lämnas stort utrymme för kommunalt och lokalt inflytande. Staten har det övergripande ansvaret att garantera en likvärdig skola i landet och fattar de beslut vad gäller nationella ambitioner och krav, som sedermera präglar de nationella styrdokumenterna. Därefter är det varje kommuns ansvar att de beslut som fattats på statlig nivå följs upp och genomförs. Till de enskilda skolorna lämnas stor valfrihet att själva bestämma innehåll och arbetssätt för att nå statens mål. Lärare och elever tolkar dessa mål och avgör tillsammans hur undervisningen ska organiseras, innehållet konkretiseras och vilka arbetsmetoder som främjar lärandet. Först efter att lärare och elever har tagit ställning och enats i dessa frågor anses målen vara ”färdiga” (Skolverket 2009c).

Nedan redogörs endast för skollag, läroplan och kursplan för ämnet religionskunskap, då detta anses vara mest relevant i förhållande till uppsatsens syfte.

#### **2.3.1 Skollagen**

Skollagen bestäms av riksdagen och anger de grundläggande föreskrifterna inom alla skolformer (Skolverket 2009d). Skollagen (SFS 1985:1100) uppger i 1 kap. 2§ att utbildningen skall bidra till att utveckla ansvars-kännande individer och samhällsmedlemmar samt att skolans verksamhet ”skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö”.

### ***2.3.2 Läroplanens riktlinjer***

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, fastläggs och beslutas av regeringen. Där ingår skolans värdegrund, övergripande riktlinjer samt mål (Skolverket 2009d). Lpo 94 (SKOLFS 2006:23, s. 3) framhäver att ett viktigt uppdrag för skolan är att till eleverna förmedla och befästa grundläggande demokratiska värden och kunskaper, som alla människor behöver som en nödvändig referensram för att kunna leva och verka tillsammans i samhället. Alla människors lika värde och solidaritet med svaga och utsatta är exempel på dessa värden. Utifrån västerländsk humanistisk etik och kristen tradition bildar sig den enskilda individen en förståelse av rättskänsla, tolerans och ansvarstagande. Dessutom har skolan till uppgift att ”främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse” samt ur ett internationellt perspektiv bidra till en ökad förståelse för mångkulturaliteten i landet. Läroplanen (SKOLFS 2006:23, s. 3, 9) uttrycker även att ”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” samt att läraren öppet ska ”redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem”. Alla som arbetar i skolan ska aktivt motverka all form av trakasserier och förtryck av individer eller grupper som exempelvis mobbing och rasistiska beteenden. Varje skola har också som ambition att samtliga elever ska få uppleva trygghet och utveckla förmågan att visa respekt, hänsyn och förståelse gentemot andra människor och kulturer. Vidare poängterar Lpo 94 (SKOLFS 2006:23, s. 8) följande:

Skolan skall sträva efter att varje elev:

- utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att bistå andra människor,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen [...].

### ***2.3.3 Kursplan för religionskunskap i grundskolans senare år***

Även kursplanerna för grundskolan beslutas av regeringen. Kursplanernas uppgift är att precisera läroplanen och ange målen för vilka kunskapskvaliteter som undervisningen ska utveckla hos varje elev inom det enskilda ämnet. Tillsammans bildar läroplan och kursplan en helhet som ska genomsyra undervisningen och anger på så vis en ram för vilket innehåll som ämnet ska inkludera. Det är sedan lärarens uppgift att tolka och konkretisera kursplanerna samt välja arbetsmetod utifrån elevernas erfarenheter, förutsättningar och behov (Skolverket 2009d).



Kursplanen för religionskunskap i grundskolans senare år (Skolverket 2009a) uppger att ämnet ska öka förståelsen för varandras traditioner och kulturer och på så vis bidra till att eleverna utvecklar en ”känsla för tolerans” samt att ämnet ska skapa en grund hos eleverna för att kunna bemöta främlingsfientliga attityder. Dessutom syftar ämnet till att eleverna skall skapa en förståelse för och kan reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och där eleverna tillägnar sig en beredskap för ansvarsfullt agerande.

I ämnet ingår även att eleverna får möjlighet till personlig utveckling genom att bearbeta existentiella frågor samt betrakta samvaron utifrån etiska perspektiv och problem. Vardagens etiska problem ska fungera som utgångspunkt för diskussioner och reflektioner inom ämnet. Därutöver har ämnet religionskunskap till uppgift att belysa demokratiska värden som präglar samhället såsom exempelvis människors lika värde och på så vis bidra till att eleverna utvecklar ett etiskt medvetande samt handlingsberedskap i frågor som förslagsvis berör demokrati, fred och jämställdhet. Undervisningen i ämnet ska även sträva mot att eleven ”utvecklar förståelse av ställningstaganden i religiösa och etiska frågor samt en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande” (Skolverket 2009a).

#### **2.4 Didaktiska tillämpningar**

Selander (1993, s. 100f) anser att undervisning om etiska problem är en svår uppgift för religionskunskapslärare. Ett etiskt problem innehåller faktorerna *fakta*, *värderingar* och *val* av handlingsalternativ och innebär hur vi tar ställning till och handlar i de situationer som berör samlevnaden mellan människor. För att kunna bearbeta etiska problem i undervisningen förutsätter det att läraren känner till och utgår från elevernas tankar och frågeställningar så att elevernas mest angelägna problem bearbetas. Det vill säga att läraren utgår från de problem som i dagsläget är aktuella i den miljö som undervisningen sker. Som exempel på ett sådant aktuellt problem uppger Selander (1993, s. 101) att inte låta rädslan för det främmande och okända övergå i fientlighet och främlingskap mot invandrare. Dessutom anser Senker (2005, s. 58) att rasism är ett resultat av bristande förståelse mellan olika etniska grupper och att det därför är viktigt att utöka elevernas kunskaper om de olika kulturerna som finns i samhället för att på så vis öka förståelsen för varandra. Då lär sig eleverna även att respektera andra människors olikheter och därmed ökar chansen att förebygga rasism och främlingsfientlighet.

Lärare och elever kan dessutom enligt Senker (2005, s. 58) dra upp gemensamma riktlinjer för hur rasism och främlingsfientlighet ska bekämpas.

Som tidigare nämnts är främlingsfientlighet en generaliserande attityd och bygger på diffusa erfarenheter av den främmande gruppen. Bland de personer som har personliga erfarenheter av främlingar anses främlingsfientlighet generellt sett vara mindre utbredd än bland dem som saknar sådana erfarenheter. Saknar man egna kontakter med främlingar riskerar myter, rykten och fördomar att ta överhand. Ett förebyggande arbete mot främlingsfientlighet och rasism är således att skapa mötestillfällen och kontaktmöjligheter och på så vis bygga upp neutrala zoner, och i bästa fall gemensamma värden (Statens kulturråd 1995, s. 152, 165, 173). Det sociala livet utgör grundförutsättningar för utveckling och lärande, dels på det personliga planet och dels på det kollektiva. Därigenom tillägnar sig personen normer och värderingar samtidigt som han/hon bygger upp sin identitet och självuppfattning. Social kompetens är därmed uttryck för kunskaper, färdigheter och inlevelse (Schjellerup Nielsen 2006, s. 25). Jönsson & Liljefors-Persson (2003, s. 37, 42) uppger i den nationella utvärderingen av religionskunskapsämnet, NU03, att eleverna har bristande kunskaper om och dålig inlevelse i invandrades kulturer. Eleverna visar inte heller samma medkänsla och solidaritet mot människor utanför den egna gruppen, då hälften av eleverna har en negativ attityd mot invandrare och NU03 hävdar att skolorna på så vis tycks ”ha missat i uppfyllandet av läroplanens och kursplanens mål för en stor del av eleverna”. Även Skolverket (2009b) pekar på betydelsen av att främja kamratskap och sociala relationer och på så vis uppnå ett långsiktigt förebyggande av rasism och främlingsfientlighet.

Att stärka individens självkänsla är viktigt i arbetet med att förebygga främlingsfientlighet. Dålig självkänsla resulterar ofta i att individen strävar efter att hävda sig genom mobbing och trakasserier riktade mot individer i underläge. Personer med god självrespekt har inget behov av att förakta andra människor och blir därför inte heller föraktade av andra. Genom att aktivt arbeta med att främja en positiv självkänsla hos individer får barn och ungdomar en fördjupad kunskap om omvärlden, men även en större förståelse för sig själva (Statens kulturråd 1995, s. 165f). Dessutom menar Nordmark (1995, s. 72f) att för att kunna arbeta med att förändra elevers attityder vad gäller rasism och främlingsfientlighet är det viktigt att börja processen med att möta eleverna på deras egen nivå, i deras egen medvetenhet där de känner igen sig. Detta kan göras genom att söka och stärka elevernas egen kulturella identitet genom att läraren tydliggör för eleverna hur den kulturella identiteten formas av det samhälle och kultur

man växer upp i. På så vis gör läraren det möjligt för eleverna att i ett senare skede försöka förstå andra med annan bakgrund.

Sjöwall (1994, s. 19f) menar att det i det förebyggande och motverkande arbetet mot rasism och främlingsfientlighet är viktigt att lärare inte låtsas som om alla vore lika. Vi är lika mycket värda, men vi är trots allt olika och att blunda för de existerande skillnaderna kan ge signaler om att olikheterna är någonting att skämmas över. I likhet med Sjöwall anser Björilin (2006, s. 41) att ett grundläggande värde i skolans värdegrund är att kunna leva tillsammans med bevarad olikhet. Universalismen, det vill säga de värden som människor kan enas om i ett demokratiskt samhälle, förutsätter inte att vi når enighet utan skolan måste organiseras på ett sådant sätt att den klarar pluralismen genom att tillåta (och inte bara tolerera) olika traditioner att samexistera, utan att domineras av en underförstådd och ”tyst” tolkningstradition.

## **2.5 Sammanfattning av forskningsbakgrund**

Främlingsfientlighet anses vara en psykologisk attityd, som har sin grund i främlingsrädsla och där mer eller mindre starka känslor av fientlighet riktar sig mot dem som inte anses ingå i gemenskapen. Ett bärande drag i ett mångkulturellt samhälle är att en viss typ av kultur utgör normen och för att avgränsa sig mot dem som skiljer sig från denna norm, skapas ett förhållningssätt som präglas av föreställningar om ett ”vi” och ett ”dom”. Till skillnad från främlingsfientlighet innehåller rasism en teori eller ideologi som delar in människor i mer eller mindre värda raser. Den tidiga rasläran innebar att människan biologiskt och genetiskt kunde särskiljas i olika grupper och att de ”vita” var överlägsna andra raser vad gäller intellekt samt fysiska och psykiska egenskaper. Idag bildar istället kulturella, religiösa eller etniska skillnader grunden för denna kategorisering och utestängning av människor. Människans kulturella tillhörighet anses vara beständig och medfödd och fastställer en persons karaktär, handlingar och mentalitet. Varje kultur ska befinna sig i sin egen ursprungsmiljö för att skydda kulturerna från varandras inflytande. Dessutom har ökad religiös intolerans med inslag av islamofobi och antisemitism kunnat observeras alltmer i dagens samhälle och befaras i framtiden utgöra den största orsaken till dagens konflikter och motsättningar mellan grupper. Som benämning på samtidens nya rasism används ”kulturrasism”.

Ända sedan decentraliseringen av utbildningsväsendet har stor valfrihet lämnats till skolorna och lärarna att själva få bestämma innehåll och arbetsmetoder för att uppnå statens målsättningar. I relation till det förebyggande och motverkande arbetet mot rasism och främlingsfientlighet uppges bland annat att skolan ska befästa de grundläggande demokratiska värdena hos eleverna samt skapa sig en ökad förståelse för mångkulturaliteten i landet. Att främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap, diskussion och aktiva insatser ingår också som skolans uppdrag. Kursplanen för religionskunskap menar att ämnet ska öka förståelse för varandras traditioner och kulturer för att utveckla elevernas känsla för tolerans samt skapa en grund hos eleverna för att bemöta främlingsfientliga attityder. Ämnet ska belysa demokratiska värden och betrakta samvaron utifrån etiska perspektiv och problem. De metoder som uppges att lärarna kan tillämpa för att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet är att utgå från elevernas tankar och frågeställningar samt bidra till utökade kunskaper om varandras olika kulturer. Det är även viktigt att skapa kontaktmöjligheter samt främja kamratskap och sociala relationer. Därutöver anges stärkandet av individens självkänsla och kulturella identitet som metod samt att lärarna tillåter och bevarar människors olikheter och inte blundar för de existerande skillnaderna.

### **3 SYFTES- OCH PROBLEMPRECISERINGAR**

Studiens syfte är att undersöka vilken innebörd lärare i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år lägger i begreppen främlingsfientlighet och rasism samt hur dessa lärare uppfattar religionskunskapsämnet roll i det förebyggande och motverkande arbetet mot rasism och främlingsfientlighet hos eleverna. Dessutom syftar studien till att undersöka hur och i vilken utsträckning dessa religionskunskapslärare uppfattar att de i sin undervisning arbetar för att hos eleverna förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet. Utifrån syftet har följande problempreciseringar formulerats:

- Vilken innebörd lägger religionslärare i grundskolans senare år i begreppen främlingsfientlighet och rasism?
- Vilken roll anser religionslärare att ämnet religionskunskap har för att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna?
- Vilka strategier uppfattar lärare inom ämnet religionskunskap att de använder sig utav i sin undervisning för att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna?
- I vilken utsträckning uppfattar lärare inom ämnet religionskunskap att de arbetar för att hos eleverna förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet?

## **4 METOD**

Detta kapitel redogör och argumenterar för vilken metod som har valts att användas i denna studie samt hur urvalet av respondenter har gjorts. Därpå ges en beskrivning av hur studien har genomförts samt informerar om uppsatsens etiska hänsynstaganden.

### **4.1 Val av metod**

Då studien syftar till att på ett djupare plan förstå lärares uppfattningar, tankar och arbete kring rasism och främlingsfientlighet, används kvalitativa intervjuer som metod. Enligt Kvale (1997, s. 72) är kvalitativa intervjuer särskilt lämpliga i undersökningar som vill erhålla kunskap om hur människor upplever, erfar och tänker kring ett specifikt fenomen och Denscombe (2000, s. 161) menar att intervjuer är att föredra ”för att producera djupgående och detaljerade data”. För att lärarna dessutom ska kunna besvara eventuella följdfrågor samt ge utförliga resonemang om sina uppfattningar kring ämnet tillämpas semistrukturerade intervjuer. Denscombe (2000, s. 135) anser att denna form av intervju ger respondenten möjlighet att vara flexibel, öppen samt kunna utveckla synpunkter och tankar.

### **4.2 Val av respondenter**

Denscombe (2000, s. 162) finner att nackdelen med intervjuer som metod är att utskriften och analysen av materialet är tidskrävande och med tanke på uppsatsens snäva tidsram begränsas därför antalet respondenter till fem behöriga och undervisande lärare i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år. Enligt Trost (2005, s.110) kan för många intervjuer medföra att materialet blir ohanterligt för forskaren och att antalet respondenter därför bör utgöras av väldigt få personer. Vidare har urvalet av lärare skett så att undersökningen representeras av båda könen samt utifrån vissa geografiska anpassningar, vilket innebär att de fem olika skolorna är belägna i sydöstra delen av Sverige. Därutöver har valet av medverkande inträffat slumpvis vad gäller lärarnas ålder, etnicitet, arbetslivserfarenhet etcetera. Trost (2005, s. 105) anser att respondenterna ska utgöra en heterogen grupp för att få så stor variation på intervjuerna som möjligt, men att denna variation ska hållas inom en viss ram.

### **4.3 Genomförande**

Några veckor innan intervjuerna genomfördes kontaktades respondenterna antingen per telefon eller via mail, där lärarna först tillfrågades om de ville ingå i studien. Samtliga lärare

som tillfrågades ville medverka som respondent och därefter inbokades tid och plats för intervjun. Samtidigt informerades lärarna om den uppskattade tiden mötet skulle komma att ta samt ställdes frågan om bandspelare tilläts att användas. Alla svarade jakande på denna fråga. Då varje intervju kom att utgöras av ett möte mellan intervjuaren och respondenten, anser Denscombe (2000, s. 136) att studien har en personlig utformning. Varje intervju genomfördes sedan på respondentens arbetsplats i ett enskilt rum, då Trost (2005, s. 42) menar att det är viktigt att miljön känns trygg och inspirerande för den intervjuade samtidigt som platsen ska vara så ostörd som möjligt.

Inför intervjuerna utformades ett informerat samtycke (bilaga 1), där studiens syfte uttrycks samt upplyser informanterna om uppsatsens etiska hänsynstaganden. Varje respondent undertecknade det informerade samtycket innan intervjun påbörjades. Intervjuerna genomfördes sedan med hjälp av en frågeguide (bilaga 2), som även tilldelades läraren. Varje intervjutillfälle spelades in på band för att i uppsatsen kunna citeras exakt ordagrant samt för att försäkra att återgivningen av intervjun blir så korrekt som möjligt, och av den anledningen fördes inga övriga kompletterande anteckningar av intervjuaren. Denscombe (2000, s. 145) menar att "ljudupptagningar erbjuder en permanent och fullständig dokumentation när det gäller det som sägs under intervjun". Intervjuerna transkriberades därefter, där antalet dataskrivna text uppgick till 41 sidor. Intervjuutskriften bearbetades sedan, där återkommande och gemensamma tankar bland respondenternas svar antecknades och sedan kom att bilda de kategorier som resultat- och analyskapitlet består utav. Enligt Denscombe (2000, s. 159) bör forskaren leta efter teman som framstår i intervjuerna för att indikera att det är en generell uppfattning eller tanke bland respondenterna och som därmed delas av en vidare grupp.

#### **4.4 Etiska överväganden**

Enligt Vetenskapsrådet (2002, s. 12) ska de uppgifter som framkommer om personer i undersökningen hanteras konfidentiellt samt att ingen obehörig ska ha tillgång till deras personuppgifter. Detta krav gör att respondenterna som deltar i denna undersökning kommer att tilldelas fingerade namn samt att material och dokumentation som framkommer vid intervjuerna endast görs tillgänglig för forskaren och raderas direkt efter uppsatsen slutförande. Därmed bedöms risken att röja respondenternas identitet samt spridandet av

uppgifter som minimal. I bilaga 1 ingår även den information om etiska hänsynstaganden som respondenterna godkänner i samband med intervjun.



## 5 RESULTAT OCH ANALYS

Kapitlet inleds med en presentation av de respondenter som deltagit i undersökningen och därefter redovisas det resultat som framkommit av intervjuerna. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av vad studien har gett för resultat.

### 5.1 Respondenterna

Utan koppling till respondenternas riktiga tilltalsnamn har varje lärare tilldelats ett fingerat namn. Det fingerade namnet återspeglar lärarens riktiga kön. Nedan görs en kort presentation av varje lärare i den ordningsföljd som intervjuerna utfördes, där respondenterna har namngetts så att namnets första bokstav följer alfabetisk ordning.

#### 5.1.1 Lärare Anders

Intervjun med Anders tog cirka 18 minuter. Anders är 58 år och har arbetat som religionslärare sedan 1978. Han är utbildad lärare i ämnena svenska, religion och geografi på Lunds universitet och tog sin lärarexamen 1975. Anders anser att det finns ett stort behov av att arbeta med att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet, inte bara på den skolan han själv arbetar på utan på alla skolor. Detta menar Anders beror på att det ofta förekommer att ungdomar ute i samhället uttrycker sig främlingsfientligt.

#### 5.1.2 Lärare Bea

Denna intervju tog cirka 26 minuter. Bea är 34 år och tog sin lärarexamen 2001. Bea är utbildad gymnasielärare och i den ingår ämnena religion och samhällskunskap. Därefter har hon läst till ämnet geografi upp till gymnasiekompetens. Totalt har Bea arbetat som religionslärare i fem år. Enligt Bea har behovet med att arbeta med främlingsfientlighet och rasism gått i vågor på den skolan hon arbetar på. ”Ett tag var det väldigt mycket gäng som var uttalade rasister och främlingsfientliga. I nuläget är det inte så”.<sup>1</sup> Att det går i vågor beror mestadels på att eleverna har äldre syskon som gått på skolan och att deras åsikter återkommer. Bea menar ändå att det alltid finns ett visst behov av att arbeta kring detta då det närliggande samhället består av väldigt mycket främlingsfientlighet och rasism, attityder som i sin tur tas med in på skolan. Bea anser även att under de senaste två åren har det blivit mer aktuellt att arbeta kring detta, då fler elever med invandrarbakgrund och slöja går på skolan.

---

<sup>1</sup> Ur intervju med Bea, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

### ***5.1.3 Lärare Carl***

Tredje intervjun tog 24 minuter. Carl är 39 år och han har läst till lärare för skolår 4-9 inom ämnena historia, geografi och religion. Därefter har han även läst 80 poäng statskunskap. Sin lärarexamen tog Carl 1998 och har arbetat som religionslärare sedan 1999. På den skolan Carl är lärare på just nu har han enbart arbetat på sedan början av höstterminen 2009, men har dessförinnan arbetat på en närliggande 7-9 skola inom samma kommun. Carl anser att det alltid finns ett behov av att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet och i jämförelse med den skolan Carl arbetade på tidigare anser han att behovet på den nya skolan är mycket större, då antalet barn med annat etnisk bakgrund än svensk förekommer i mycket större omfattning. Ännu anser Carl sig inte ha lagt märke till några konflikter på den nya skolan som kan relateras till främlingsfientlighet eller rasism, utan uppfattar snarare en skämtsammare jargong bland eleverna. ”Men det kan ju också ligga någonting bakom det” menar Carl.<sup>2</sup>

### ***5.1.4 Lärare Doris***

Intervjun med Doris tog 38 minuter. Hon är 42 år och har lärarexamen i ämnena textil, slöjd, religion och geografi upp till gymnasiekompetens. Sin lärarexamen tog Doris år 2000 och har arbetat som lärare sedan dess. Dock har hon bara arbetat som religionslärare i två och ett halvt år. Doris anser att det inte finns något behov av att motverka rasism på skolan, då hon aldrig stöter på elever som anser att en ras är sämre än någon annan och att rasism av den anledningen inte existerar på skolan. Däremot menar Doris att det alltid finns ett behov av att förebygga och motverka främlingsfientlighet, då det förekommer flera olika kulturer och religioner på skolan. Å andra sidan uppfattar Doris att främlingsfientlighet uppträder i perioder på skolan och att vid just denna tidpunkt förekommer det inte som ett problem. ”Så jag ser just nu inget större behov direkt”.<sup>3</sup>

### ***5.1.5 Lärare Emil***

Denna sista intervju tog 30 minuter. Emil är 30 år och har arbetat som religionslärare i sex och ett halvt år. Han tog sin lärarexamen år 2002 som 4-9 lärare i so-ämnena, det vill säga religion, geografi, historia och samhällskunskap. Emil har sitt ämnesdjup i just religion, där han har läst ett och ett halvt år heltidsstudier inom detta ämne. Enligt Emil är det svårt att

---

<sup>2</sup> Ur intervju med Carl, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>3</sup> Ur intervju med Doris, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

uppskatta hur stort behovet på just den skolan han arbetar på är med att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet. Dock menar Emil att det alltid finns ett stort behov, då frågor kring rasism och främlingsfientlighet ständigt är aktuellt och därför någonting som är viktigt att arbeta med kontinuerligt. ”Det är alltid viktigt och behovet är stort givetvis” anser Emil.<sup>4</sup>

Sammanfattningsvis uppfattar de flesta lärarna att behovet av att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna alltid är väldigt stort på skolorna och att det till största delen beror på att samhället i en viss omfattning genomsyras av främlingsfientliga och rasistiska attityder. Två lärare menar att behovet av att arbeta kring detta går i perioder och att vid denna tidpunkt är inte behovet lika utbrett som det annars kan vara, till och med så pass litet att en lärare anser att det inte finns något större behov just nu.

## **5.2 Lärarnas beskrivningar av begreppen främlingsfientlighet och rasism**

Studien visar att respondenternas uppfattningar och tolkningar av begreppet främlingsfientlighet i stort sett överensstämmer med varandra. Främlingsfientlighet beskrivs av samtliga lärare som en ogrundad rädsla och okunskap kring det som uppfattas som annorlunda än en själv och att det då skapas en fientlighet gentemot det okända. Därutöver beskriver majoriteten av respondenterna att främlingsfientlighet innebär att man gör skillnad på människor och delar därför in dem i ”vi och dom”, och att det är ”dom” som uppfattas och ser annorlunda ut än oss själva. Främlingsfientlighet riktar sig av den anledningen mot en speciell grupp.

Jag själv skulle säga att det är egentligen en rädsla, och en rädsla för någonting som är annorlunda mot vad jag själv är. En fientlighet då och att man tycker illa om någon som man egentligen inte känner. Att det är ganska så stor skillnad på vi och dom. Att man är rädd för dom men inte för oss. Så att det är själva det okända man är rädd för.<sup>5</sup>

På samma sätt menar en annan lärare att främlingsfientlighet grundar sig i ett ”vi och dom” tänkande, men uttrycker mer specifikt vilken grupp av människor det framför allt riktar sig mot.

Främlingsfientlighet det är att man skapar avstånd mellan sig själv och den grupp man tillhör och andra människor som man anser inte ser ut som en själv, tänker eller tycker som en, har samma ursprung, har samma språk, kultur och traditioner, samma etnicitet, religion och så vidare. Det skulle jag nog kunna säga är främlingsfientlighet för mig. Att man har ett vi och dom begrepp helt enkelt i negativ bemärkelse.<sup>6</sup>

---

<sup>4</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>5</sup> Ur intervju med Bea, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

<sup>6</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

Vidare visar undersökningen tydligt att majoriteten av lärarna uppfattar att begreppet rasism innebär att man hierarkiskt delar in folkgrupper i olika raser och där vissa folkgrupper anser sig vara mer värda än andra grupper.

[...] rasism för mig det är helt enkelt när man sätter en ras före någon annan eller tycker en ras är sämre rustad intelligensmässigt eller känslomässigt eller så. Så där lägger jag rasism.<sup>7</sup>

Rasism är för mig mer att man delar in folk i olika raser. Alltså det här gamla tänkandet med att vissa människor är mindre värda än andra.<sup>8</sup>

På samma sätt återger en annan lärare sin syn på rasism, men där förutom ras även hudfärgen utgör en negativ skiljelinje mellan människor:

Rasism är ju för mig när man då utefter ras eller hudfärg väljer att se människor på olika sätt [...]. Man tycker att det är skillnad på människor för att dom har olika hudfärg och att man ofta väger in negativa associationer till det.<sup>9</sup>

Rasism tolkas också av någon lärare som en mer aktiv form av främlingsfientlighet, och att rasism då innebär att nationsgränser eller annan nationstillhörighet skapar en anledning till denna mer aktiva form av främlingsfientlighet. Rasism anses på så vis vara densamma som invandrarfientlighet.

Då tänker jag ju mer att det är aktivt det främlingsfientliga. Fast att rasist är mer när man tittar på att man kommer från ett annat land eller att man tycker att det är tydliga utlänningar eller svenskar, att det är rasism.<sup>10</sup>

### **5.3 Religionskunskapsämnets roll att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism**

Samtliga lärare i undersökningen anser att religionskunskapsämnet spelar en stor och viktig roll när det gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Eftersom utgångspunkten för främlingsfientlighet kan vara just religion, anses religionskunskapsämnet ge unika och naturliga tillfällen att närma sig dessa frågor. Dock tycks övervägande delen av respondenterna vara av den uppfattningen att religionskunskapsämnet inte har ett mer specifikt ansvar än övriga skolämnen när det gäller att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet.

Jag tycker att religionskunskapen har en viktig roll i detta, men jag tycker faktiskt att om man ska kunna motverka sådana här saker som rasism och främlingsfientlighet [...] så tror jag att många vuxna måste på olika sätt vara engagerade. Jag tror att religionsundervisningen är viktig, men det är någonting som alla måste ta upp kring detta. Alla ämnena.<sup>11</sup>

---

<sup>7</sup> Ur intervju med Doris, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>8</sup> Ur intervju med Carl, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>9</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>10</sup> Ur Intervju med Bea, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

<sup>11</sup> Ur intervju med Anders, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

Medan endast en lärare har en annan uppfattning:

Ja lite mer ansvar har man ju, det tycker jag absolut. Att nå ut med kunskapen för den kan man inte lägga på en mattelektion precis. Ansvaret ligger till huvuddelen på religionsämnet att få ut fakten och förståelsen för ämnet.<sup>12</sup>

### 5.3.1 Öka kunskaperna

Att ämnets huvudsakliga roll är att öka elevernas kunskaper för att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna tycks vara en generell uppfattning bland religionslärarna i studien. De menar att främlingsfientlighet och rasism föds ur okunskapen kring varandras olika kulturer och traditioner och att det därför är viktigt att möta eleverna med kunskaper och fakta, som i sin tur leder till att risken för missuppfattningar minskar. Inom religionskunskapsämnet ges möjligheterna att förklara för eleverna och lära dem vad de olika kulturerna står för samt vad dessa innebär, utan att falla utanför ramen för religionsämnet. Genom att befästa kunskaper hos eleverna tror samtliga lärare att främlingsfientligheten och rasismen kan minska bland eleverna.

Ja där tycker jag att religionsundervisning har en stor del. Just med tanke på att undersökningar visar på att mycket av fascism och rasism och främlingsfientlighet beror på okunskap och att man inte vet hur saker och ting fungerar. Att man förväxlar och missuppfattar begrepp och att man kanske genom att få bra kunskaper från skolan, att man för upp det och undervisar och lär eleverna vad de olika religionerna och de olika tankesätten innebär. Genom att ge dem den kunskapen och diskutera med dem, så förhoppningsvis så får de svar på sina frågor, och med fakta så brukar mycket sådana här problem undvikas. Mycket beror på okunskap tror jag. Okunskap kring de olika religionerna, tankesätten och så. Genom att öka kunskapen i skolan och samhället så försvinner misstänksamheten och man förstår lite vad som händer i en moské när de går dit och varför det är så. [...] Så kunskap är nog nyckeln till mycket. [...] För med kunskap som sagt så motverkar man nog mycket främlingsfientlighet och rasism. Har man kött på benen så är det mindre troligt att det föds upp främlingsfientliga tankar och rasism tror jag.<sup>13</sup>

Å andra sidan ser en lärare en fara med att utöka elevernas kunskaper kring varandras kulturer och religioner för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Genom fakta kan eleverna få svart på vitt vad gäller sådant som tidigare enbart har uppfattats som myter eller rykten kring kulturen eller religionen, vilket i sin tur kan spä på åsikter såsom att kulturen är annorlunda eller konstig.

Nackdelen kan vara den att de får reda på saker som de inte visste och som kan spä på det hela.<sup>14</sup>

---

<sup>12</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>13</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>14</sup> Ur intervju med Bea, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

### **5.3.2 Öka förståelsen och minska fördomarna**

Respondenterna anger även att religionskunskapsämnets roll för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna är att öka elevernas förståelse för de skilda kulturerna och religionerna.

[...] det handlar om att öka förståelsen för olika kulturer och för olika religioner för att kunna minska främlingsfientligheter.<sup>15</sup>

Genom att öka förståelsen hoppas lärarna att de fördomar som eleverna bär på om olika religioner och kulturer minskar. Religion ses av många människor som roten till det onda som sker i världen och efter 11 september förekommer det mycket fördomar kring Islam. Detta gör att lärarna ser det som extra viktigt att eleverna förstår att den händelsen är ett extremt uttryck för en religion, men att dessa fundamentalister inte ska få representera en hel religion där alla muslimer ses som onda.

Man måste få dem att förstå att det här är ju extrema uttryck. [...] För de får ju en bild av andra religioner och andra kulturer och det är ju talibanerna som får representera muslimerna och det är ju inte verkligheten. För de flesta muslimerna dom är ju inte speciellt troende heller även om dom är välutbildade, så har dom släppt det och blivit sekulariserade. Och det där kan man ju påverka då genom att få dom att förstå att alla muslimer är inte farliga i långa skägg och river världen.<sup>16</sup>

Alla är självmordsbombare och alla är onda, alla slår sina fruar och så vidare. Och där kan ju ämnet religion hjälpa till jättemycket.<sup>17</sup>

### **5.3.3 Främja en stabil grund hos eleverna**

I undersökningen förekommer även uppfattningen från två av respondenterna att religionskunskapsämnet har en viktig roll med att hjälpa eleverna att hitta sig själva, att kunna ta ställning i olika etiska dilemman och främja en stabil grund hos eleverna. På så vis kan religionskunskapsämnet bidra till att eleverna lär sig ta ställning till och förstå deras omvärld och därigenom även förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet.

[...] och det här det kan man ju ta upp och det har också att göra med det här med främlingsfientlighet, hur man ser på sig själv. Vem är jag och vad står jag för? Att bilda en sorts stabil grund för de här unga människorna så att de sen kan bilda en uppfattning om omvärlden. Där tror jag också att religionsundervisningen har en viktig roll.<sup>18</sup>

---

<sup>15</sup> Ur intervju med Carl, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>16</sup> Ur intervju med Doris, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>17</sup> Ur intervju med Bea, Religionskunskapslärare, 4 november 2009.

<sup>18</sup> Ur intervju med Anders, Religionskunskapslärare, 4 november 2009.

## 5.4 Strategier i religionsundervisningen för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism

Samtliga respondenter uppger i undersökningen olika moment, strategier eller arbetsätt som de använder sig utav och som de tror påverkar eleverna vad gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism.

### 5.4.1 Diskussioner med eleverna

Att diskutera med eleverna är en strategi som alla lärarna anger att de använder i sin undervisning och är den metod som de tror påverkar eleverna på bästa sätt. Genom diskussioner hoppas lärarna kunna bemöta eleverna på den nivån där de befinner sig och samtidigt ge eleverna svar på sina frågor.

Framför allt att man diskuterar mycket och bemöter eleverna och ger ett bra svar på det dom frågar om.<sup>19</sup>

För detta krävs enligt en respondent att man som lärare har högt i tak, det vill säga kan tolerera odemokratiska åsikter från eleverna. Därigenom kan läraren samtidigt som han/hon bemöter elevens åsikter med respekt även föra en diskussion som förklarar ett mer demokratiskt synsätt. På så vis kan främlingsfientliga och rasistiska uttryck motverkas.

Just det här med att ha dialogen öppen och ha högt i tak. Om någon säger någonting som då jag anser vara över gränsen, då får man göra det utan att jag då blir arg. Gärna att de förklarar vad dom menar. För då slipper de gå omkring och ha en felaktig fundering och den funderingen växer och blir stor sen, då kan den helt plötsligt få ett helt annat uttryck. En stor faktor det är ju att det är högt i tak och dom har alltid möjligheter att ventilerar sina åsikter utan att någon fördömer deras åsikter. Och jag har ju elever i klassen vars föräldrar röstar på Sverigedemokraterna och dom har ju helt klart en rasistisk uppfostran eller vad man ska säga. Men dom får ju ha det, dom får tycka vad dom vill. Men jag vill gärna hjälpa till och förklara att det finns ett annat sätt att se på saken också.<sup>20</sup>

Flertalet lärare anser dessutom att det är svårt att föra en diskussion i helklass och ser helst att om man som lärare märker att det finns elever med främlingsfientliga och/eller rasistiska attityder, att klassen delas in i mindre grupper. Det gör det lättare för läraren att hantera diskussionen och påverka eleverna på ett önskvärt sätt.

Och det som man kan göra är ju att inte föra en diskussion i en stor grupp utan att bryta ner det i mindre grupper, för det är betydligt enklare i sådana här frågor. Det är ganska svårt om de har sådana här åsikter att basonera ut det högt och tydligt och argumentera. Det är ganska svårt för lärare att hantera över huvudtaget i en stor grupp. För många vågar inte säga heller vad dom tycker och därför tror jag att man måste bryta ner det lite grann när det uppstår. Och sen kan man ta vissa frågor i storgrupp. Och det har jag gjort också.<sup>21</sup>

---

<sup>19</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>20</sup> Ur intervju med Doris, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>21</sup> Ur intervju med Anders, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

Att ta tillfället att omvandla enskilda elevers frågor till att bli en klassangelägenhet att diskutera, ser en lärare som en bra strategi för att komma in på diskussioner som påverkar eleverna vad gäller främlingsfientlighet och rasism.

Det finns alltid ett par väldigt intresserade elever i varje klass i SO, och då är det alltid att dom ofta kommer med frågor och då är det lätt att göra det till en klassangelägenhet och att man diskuterar det i helklass. Att man tar det tillfället när det kommer, det tror jag påverkar.<sup>22</sup>

#### **5.4.2 Utgå från ett aktuellt problem**

För många lärare är det däremot svårt att föra en givande diskussion så länge eleverna inte har grundläggande faktakunskaper kring ämnet.

Skulle jag gå ut och diskutera med dom om främlingsfientlighet rätt upp och ner utan att ha dom först har grundkunskaper, så skulle jag få en massa barnsliga åsikter och där man liksom riktigt tonårsmässigt skulle argumentera.<sup>23</sup>

Därför uppger flera respondenter att de som utgångspunkt använder sig utav ett aktuellt problem som existerar i samhället idag och som de flesta elever känner till. Ibland kan det bli att läraren bryter sin ordinarie undervisning om det är något särskilt som har tagits upp på nyheterna. Därifrån kan lärarna sedan gå tillbaka i historien och beskriva vad som ligger till grund för händelsen och på så vis öka elevernas faktakunskaper kring det aktuella problemet. När eleverna sedan har mer ”kött på benen”<sup>24</sup> är det lättare att föra en mogen diskussion som leder till en ökad förståelse hos eleverna.

Man brukar försöka aktualisera saker så att om det händer något som man kanske hör på nyheterna, då tar man upp det och diskuterar det i klassrummet och försöker reda ut begrepp och så. Det är mer sådana faktorer som jag tycker påverkar mycket. Om man hör om bombdåd i Irak och så, får man komma in på vilka som bor där, vad som hänt där, sunni och shiamuslimer och att man kommer in på den diskussionen då. [...] Men just faktorer som påverkar med religionsundervisningen det är just det som händer i världen samtidigt.<sup>25</sup>

#### **5.4.3 Tydliggöra likheterna mellan olika religioner**

En majoritet av lärarna anser att det är viktigt att alla världsreligionerna får lika mycket utrymme och att de i sin religionsundervisning arbetar mycket med att tydliggöra de likheter som finns mellan de olika världsreligionerna, framförallt mellan kristendom, islam och judendom. En lärare förklarar att han ofta börjar med att skriva ordet Gud på tavlan och därefter diskutera och förklara för eleverna att det är samma gud, men att religionerna har tolkat denna på olika sätt. Genom att i undervisningen utgå ifrån att dessa religioner har

---

<sup>22</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>23</sup> Ur intervju med Anders, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

<sup>24</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>25</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.



samma ursprung tror lärarna att eleverna lättare kan få en annan förståelse för varandras religioner.

Till en början med så tycker jag ju att just det här att religionerna får stort utrymme. Samtliga religioner får utrymme. Att man inte är så fokuserad vid kristendomen. Det gör att man får en helt annan ingång till att visa att allt har samma grund. Alltså, våran Jahve och Allah det är samma kille liksom och det utnyttjar jag stenhårt varje gång. Hela tiden påminner jag dom om att det är samma ursprung.<sup>26</sup>

#### ***5.4.4 Läraren som en god förebild för eleverna***

Även lärarrollen anser respondenterna kan betraktas som en medveten strategi av lärarna för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Denna strategi tycks dessutom förekomma som en generell uppfattning bland respondenterna. Att vara en vuxen förebild för eleverna och att man tidigt visar ett tydligt ställningstagande med nolltolerans vad gäller främlingsfientlighet och rasism, tror respondenterna det kan ha en betydelsefull påverkan på eleverna.

Jag tror mitt eget ställningstagande och att vara tydlig att det kan påverka dom. Jag brukar i början när jag träffar mina klasser, och när vi kommer in på det, säga att det är det värsta jag vet och att jag har nolltolerans och att det är nolltolerans på skolan. Men jag tror att om bara dom har fått se den andra sidan hemma där man hävdar motsatsen, så tror jag att det kan påverka också att en vuxen är så tydlig.<sup>27</sup>

Men också att man är en förebild genom att man som lärare själv lever som man lär, det vill säga visar elever vad som är en god moral och hur vi ska leva tillsammans:

För jag tycker det är oerhört viktigt att lärare som undervisar tonåringar 13 till 16 år att dom har ett mycket mycket vuxet sätt, att dom är vuxna förebilder. Jag tror att man måste tänka på det väldigt noga. Det gäller språk, det gäller hur man hanterar rättvisekrav, behandlar alla lika, att man gör så som man säger att dom ska göra så småningom. Man visar det i praktisk handling, att man är en sådan person. Det tror jag är oerhört viktigt. Den moralen som jag kan visa dom och som jag har det kan påverka, men om jag samtidigt som jag säger hur det borde vara och gör annorlunda själv då blir det inte bra. Jag tror inte man kan påverka ungdomar på det sättet.<sup>28</sup>

### **5.5 Lärarnas uppfattningar om i vilken utsträckning de arbetar med att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism**

Majoriteten av lärarna anger att det inte är att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism som är det huvudsakliga syftet med religionslektionerna och att de inte tänker specifikt på detta när undervisningen planeras. Därför utgår undervisningen väldigt lite från just detta.

---

<sup>26</sup> Ur intervju med Doris, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>27</sup> Ur intervju med Bea, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

<sup>28</sup> Ur intervju med Anders, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

Jag kan inte säga att det är det som ligger till grunden för religionsundervisningen. Så i väldigt liten utsträckning skulle jag säga planeras undervisningen utifrån det.<sup>29</sup>

Däremot menar respondenterna att när det gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna, är detta något som ska genomsyra all undervisning som bedrivs och att detta är något som ingår automatiskt när de i undervisningen arbetar med de olika momenten.

[...] utan det är något som kommer med på köpet. Liksom att har jag en god undervisning och lär dom de olika religionerna och vi diskuterar och dom kan se likheter och skillnader själva, så tror jag att det kommer med automatiskt.<sup>30</sup>

Endast en lärare uttrycker att hon planerar sin undervisning utifrån syftet att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Hon menar att detta är någonting som ska gå som en röd tråd i hennes undervisning och på så vis få eleverna att förstå vad ett demokratiskt samhälle innebär.

Ganska mycket faktiskt. Jag är rätt petig med vad jag visar för filmer. Jag försöker så ofta som möjligt få dom att diskutera förtryck till exempel. Förtryck av svarta, eller förtryck av kvinnor och få dom att hela tiden tänka ett steg längre. Alltså, du vet religion i vårt demokratiska samhälle vi lever i nu, det är där jag vill ha dom. [...] Det är aldrig så att jag står och rabblar rätt upp och ner utan att tänka på vad jag egentligen säger. Det gör jag inte. Utan det måste finnas en röd tråd och det handlar ofta om kyrkans förtryck eller islams förtryck eller hinduernas förtryck. Så det går lite som en röd tråd.<sup>31</sup>

På frågan om i vilken utsträckning lärarna själva uppfattar att de arbetar för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna, anser några lärare att de arbetar med detta i stor utsträckning och att det till och med är det huvudsakliga syftet med undervisningen, med tanke på de slitningar som finns i samhället idag. Andra lärare menar att de också arbetar med detta i stor utsträckning, men på ett omedvetet plan. Att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism och att det ska ingå i all undervisning är för en lärare så självklart och naturligt att de därför inte reflekterar över det på ett medvetet sätt.

Sammanfattningsvis kan man väl säga att man jobbar i stor utsträckning med det, när man då börjar reflektera över det. Men för mig är det som med demokratibegreppet egentligen. Det är inte något som jag går och reflekterar över hur jag får in det, utan det är något som man som lärare bör ha i sig. Givetvis ska man tänka på det, men det är naturligt på något sätt. Människors lika värde, demokrati och så vidare. Så det är nog inte något man reflekterar över eller tänker 'O nu ska jag ta in främlingsfientlighet' eller 'Nu ska jag ta in demokratibegreppet', utan man hör sig för och man tillämpar det i sin undervisning.<sup>32</sup>

---

<sup>29</sup> Ur intervju med Bea, Religionskunskapslärare, den 4 november 2009.

<sup>30</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

<sup>31</sup> Ur intervju med Doris, Religionskunskapslärare, den 11 november 2009.

<sup>32</sup> Ur intervju med Emil, Religionskunskapslärare, den 17 november 2009.

## 5.6 Sammanfattning av resultat och analys

Undersökningen gör det möjligt att konstatera att de flesta lärarna uppfattar att behovet av att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna alltid är väldigt stort på skolorna och att det till största delen beror på att samhället i en viss omfattning genomsyras av främlingsfientliga och rasistiska attityder. Två lärare menar att behovet av att arbeta kring detta går i perioder och att vid denna tidpunkt är inte behovet lika utbrett som det annars kan vara, till och med så pass litet att en lärare anser att det inte finns något större behov just nu.

Resultatet tyder även på att respondenterna uppfattar begreppet främlingsfientlighet på likartat sätt, att rädslan för det annorlunda samt ett tankesätt där uppdelningen i ett ”vi och dom” bildar grunden till dess uppkomst. Religion, kultur, etnicitet, nationalitet etcetera uppfattas av någon respondent som en bakomliggande faktor till uppkomsten av främlingsfientlighet. Rasism uppfattas dock på olika sätt, men majoriteten av respondenterna tolkar begreppet som en rasindelning mellan människogrupper, där vissa grupper anser sig vara mer värda än andra.

Studien antyder även att lärarna anser att religionskunskapsämnet har en viktig roll när det gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna, men att ämnet inte har ett mer specifikt ansvar än övriga skolämnen. Den roll som lärarna framförallt uppfattar att religionskunskapsämnet har är att öka elevernas kunskaper och förståelse kring skilda kulturer och religioner, för att minska föredomarna kring dessa. Därutöver anser de att ämnets roll är att främja en stabil grund hos eleverna, för att de ska kunna reflektera över etiska dilemman och ta ställning till sin omvärld.

I undersökningen framkommer det flera strategier som religionslärarna uppger att de använder sig utav i sin religionsundervisning för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Det som hos samtliga lärare uppfattas som den viktigaste och mest effektiva strategin är att föra en diskussion med eleverna och då helst i mindre grupper. Även att i undervisningen utgå från ett aktuellt problem, tydliggöra likheter mellan olika religioner samt att läraren visar sig vara en god förebild för eleverna framkommer i studien som viktiga strategier.

Vidare pekar undersökningen på att de flesta lärarna inte tänker specifikt på eller planerar sin religionsundervisning med syfte att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism.

Dock uppfattar övervägande delen av respondenterna att de arbetar i stor utsträckning med detta, då det genomsyrar all undervisning de bedriver. Vissa lärare anser att de arbetar med att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism medvetet och aktivt, medan andra menar att de arbetar med det på ett oreflekterat och omedvetet sätt eftersom det ingår automatiskt i de olika momenten de belyser i undervisningen.

## **6 DISKUSSION**

Inledningsvis kommer en resultatdiskussion att föras, där några av undersökningens resultat diskuteras med koppling till tidigare presenterad litteratur samt till egna tankar och funderingar. Därefter framställs studiens slutsatser och slutligen i kapitlet förs en metoddiskussion.

### **6.1 Resultatdiskussion**

Studien visar att lärarna beskriver begreppet främlingsfientlighet som en ogrundad rädsla och okunskap kring det som uppfattas som annorlunda än en själv samt att begreppet innebär att man delar in människor i ”vi och dom”, och att dom uppfattas och ser annorlunda ut än oss själva. Då några lärare i undersökningen menar att kultur, etnicitet och religion är några av de bakomliggande faktorerna till främlingsfientlighet, är detta helt i överensstämmelse med det Månsson (2006, s. 128) menar med att i ett mångkulturellt och pluralistiskt samhälle upprättas gränser mot det som skiljer och att det då samtidigt sker en strukturerande och kategoriserande process. Därmed uppstår skapandet av ”vi och dom”, som dels sammanför och dels särskiljer människor i förhållande till varandra. Även den beskrivning som Kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet (SOU 1989:13, s. 19) ger av begreppet främlingsfientlighet kan likställas med lärarnas beskrivning, då kommissionen menar att främlingsfientlighet innebär en rädsla eller hat riktat mot andra etniska grupper. På så vis är lärarnas uppfattning och tolkning av begreppet främlingsfientlighet helt i samklang med forskningens definition och beskrivning av detta begrepp.

Den innebörd majoriteten av lärarna lägger i termen rasism är att man hierarkiskt delar in folkgrupper i olika raser och där vissa folkgrupper anser sig vara mer värda än andra grupper. Även att en ras är sämre rustad intelligensmässigt och känslomässigt är en beskrivning som framkommer i undersökningen. Lärarnas tolkningar av termen rasism kan belysas utifrån den tidigare rasläran. Enligt Jonsson (2004, s. 49) innebar den gamla vetenskapliga rasläran att människan biologiskt och genetiskt kunde särskiljas i olika raser och att man utifrån en gemensam norm kunde mäta och jämföra rasernas fysiska, intellektuella samt psykiska egenskaper. Vidare menar Fredrickson (2003, s. 114ff) att detta är ett tankesystem som idag omfattar endast en mycket liten minoritet, då den hade sin vändpunkt efter andra världskriget. På så vis uppvisar denna studie att majoriteten av lärarna än idag tolkar begreppet utifrån den gamla vetenskapliga rasläran och av den anledningen är det enligt min mening inte så

underligt att några lärare i undersökningen anser att det inte finns något behov av att förebygga och motverka rasism. Har man den gamla synen på vad rasism innebär, som knappt existerar i samhället, är det begripligt varför somliga lärare inte uppfattar att rasism förekommer på skolorna. Jonsson (2004, s. 50f) uppger att rasism idag har ersatts av föreställningen att kulturella, religiösa och etniska skillnader utgör dagens rasism och utifrån detta kan det tolkas som att många religionslärare inte är medvetna om vilka grupper som begreppet rasism idag egentligen riktar sig mot. Min uppfattning är att om fler lärare än endast några få blir medvetna om vad rasism innebär idag, så tror jag att fler hade ansett att behovet av att förebygga och motverka rasism på skolorna hade varit större.

Resultatet från denna studie uppvisar att samtliga lärare anser att religionskunskapsämnet spelar en stor och viktig roll när det gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism, men att övervägande delen av respondenterna anser att religionskunskapsämnet inte har ett mer specifikt ansvar än övriga skolämnena. Endast en lärare uppfattar att ämnet har ett större ansvar, då andra skolämnena har svårt att nå ut med kunskaper och förståelse för andras kulturer. Jönsson & Liljefors-Persson (2003, s. 42) menar att när det gäller att utveckla en känsla för tolerans gentemot andra kulturer och religioner samt förebygga främlingsfientlighet har religionskunskapen en särskild uppgift och ansvar för detta, då ämnet skapar möjligheter till möten mellan människors olika erfarenheter och livstolkningar. Som stöd för Jönsson & Liljefors-Perssons argument menar Statens kulturråd (1995, s. 152,173) att ett förebyggande arbete mot främlingsfientlighet och rasism är att skapa mötestillfällen och kontaktmöjligheter. Även här tror jag att lärarnas åsikter bottnar i deras tolkningar av begreppet rasism. Då majoriteten av lärarna fortfarande uppfattar rasism som en biologisk raslära, och att den därför inte i större omfattning relateras till kultur och religion, är detta enligt min mening orsaken till varför lärarna inte uppfattar att religionskunskapsämnet har ett mer specifikt ansvar än andra ämnen. Quraishy (2005, s. 137,139) menar att det är ett faktum att rasism i Sverige och Europa slår in på en ny kurs med en växande våg av islamofobi och antisemitism och Fredrickson (2003, s. 134) tror att religion i framtiden kommer utgöra orsaken till konflikter och motsättningar mellan grupper. Därför tror jag att om lärarna hade varit mer medvetna om vad rasism innebär idag, hade de sett det förebyggande och motverkande arbetet mot främlingsfientlighet och rasism som religionskunskapsämnets stora uppdrag. Kursplanen för grundskolans senare år (Skolverket 2009a) uppger att ämnet ska öka förståelsen för varandras traditioner och kulturer och att eleverna utvecklar en ”känsla för tolerans” samt att ämnet ska skapa en grund hos eleverna för att kunna bemöta

främlingsfientliga attityder. Kursplanen betonar (Skolverket 2009a) dessutom att ämnet syftar till att eleverna skall skapa en förståelse för och kan reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och där eleverna tillägnar sig en beredskap för ansvarsfullt agerande. Min fundering är därför i vilket annat skolämne en sådan roll är så uppenbar och uppdraget så tydligt vad gäller att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism. Sett utifrån vad rasism står för idag samt vad som står i kursplanen, har religionskunskapsämnet enligt min uppfattning trots allt ett mer uttalat och specifikt uppdrag och ansvar att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism än vad de flesta andra skolämnena har.

Resultatet från undersökningen talar för att religionslärarna använder sig av olika moment eller arbetssätt som strategi för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Den mest använda och effektiva strategin uppger lärarna är att diskutera med eleverna och därigenom hoppas kunna bemöta eleverna där de befinner sig och samtidigt ge eleverna svar på sina frågor. Enligt Lpo 94 (SKOLFS 2006:23, s. 3,9) ska främlingsfientlighet och intolerans bland annat bemötas med öppen diskussion samt ska läraren öppet ”redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem”. En annan strategi som lärarna också använder är att de i sin undervisning utgår från ett aktuellt problem som existerar i samhället och som de tar upp till diskussion. Kursplanen för religionskunskap (Skolverket 2009a) uppger att vardagens etiska problem ska fungera som utgångspunkt för diskussioner och reflektioner inom ämnet. På så vis tycks lärarnas strategi att diskutera med eleverna och att i diskussionen utgå från ett aktuellt problem vara i enlighet med vad deras uppdrag som religionslärare ställer för krav. Då dessutom lärarna i undersökningen uppger att deras syfte med diskussionen är att kunna bemöta eleverna där de befinner sig och samtidigt ge eleverna svar på sina frågor, kan detta uppfattas som viktiga förutsättningar då Selander (1993, s. 100f) anser att för att kunna bearbeta etiska problem i undervisningen förutsätter det att läraren känner till och utgår från elevernas tankar och frågeställningar så att elevernas mest angelägna problem bearbetas. Undersökningen visar även att flera lärare delar in klassen i mindre grupper för att kunna hantera diskussionen om främlingsfientlighet och rasism på ett bättre sätt. Därigenom kan det vara lättare för läraren att hitta elevernas nivå och gå djupare in i varje elevs tankar och frågeställningar för att på så vis kunna bearbeta etiska problem och dilemman än mer effektivt.

En annan strategi som resultatet visar på att religionslärarna använder sig utav i sin religionsundervisning är att de så mycket som möjligt försöker tydliggöra likheterna mellan

de olika religionerna och därigenom hos eleverna öka förståelsen för varandras religioner. Sjöwall (1994, s. 19f) menar att det i det förebyggande och motverkande arbetet mot främlingsfientlighet och rasism är viktigt att lärare inte låtsas som om alla vore lika. Att blunda för de existerande skillnaderna kan ge signaler om att skillnaderna är något att skämmas över. Jag håller med Sjöwall om att det är viktigt att inte bara fokusera på det som gör oss lika, då det enligt min mening skulle innebära att de skillnader som faktiskt är uppenbara blir svårare att acceptera. Istället borde en ökad förståelse för varandras kulturer baseras på att vi accepterar varandras olikheter och på så vis även accepterar varandra för dem vi är. Detta resonemang styrks dessutom av Björlin (2006, s. 41) som menar att ett demokratiskt samhälle inte förutsätter att vi når enighet, utan att skolan måste organiseras så att den klarar pluralismen genom att tillåta olika traditioner att samexistera. Kursplanens (Skolverket 2009a) poängtering av att främja förståelse för varandras traditioner och kulturer samt utveckla elevernas känsla för tolerans, bör på så vis inte tolkas som att det enbart är likheterna mellan de olika kulturerna som bör belysas i religionsundervisningen.

Det framgår även ur studien att majoriteten av religionslärarna inte tänker specifikt på eller planerar sin religionsundervisning med syfte att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism. Dock menar de att detta är något som ska genomsyra all undervisning som sker och att detta är något som då ingår automatiskt. På så vis menar flera lärare att arbetet kring främlingsfientlighet och rasism förekommer omedvetet och oreflekterat i deras undervisning. Min uppfattning är dock att om lärarna inte arbetar aktivt och medvetet med detta, är det också svårt att som lärare vara medveten om vilka mål, framsteg och kunskaper som verkligen förankras hos eleverna. Då trots att samtliga lärare i denna studie anser sig arbeta med rasism och främlingsfientlighet i stor utsträckning framgår det i NU03 (Jönsson & Liljefors-Persson 2003, s. 42) att eleverna har bristande kunskaper om och dålig inlevelse i invandrares kulturer samt inte visar samma medkänsla och solidaritet mot människor utanför den egna gruppen, då hälften av eleverna har en negativ attityd mot dessa. Av denna anledning kan det därför anses vara av stor betydelse att lärarna i större omfattning aktivt arbetar utifrån syftet att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism, men framför allt reflekterar över och blir medvetna om när de faktiskt arbetar med detta för att i större grad kunna urskilja om och i så fall hur det påverkar eleverna. Enligt min åsikt kan lärarna på så vis uppfylla kursplanens mål kring att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna med större framgång, med tanke på att Jönsson & Liljefors-Persson (2003, s. 37) menar att skolorna



tycks ”ha missat i uppfyllandet av läroplanens och kursplanens mål för en stor del av eleverna” vad gäller attityden mot andras kulturer och religioner.

## 6.2 Slutsatser

De slutsatser som kan dras utifrån denna studie är att lärarna i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år beskriver begreppet främlingsfientlighet som en rädsla för det som uppfattas som annorlunda än en själv. Av den anledningen gör man skillnad på människor och delar in dem i ”vi och dom”. För några lärare kan kultur, etnicitet, religion etcetera vara bakomliggande faktorer till att främlingsfientlighet uppkommer. Lärarnas beskrivning av främlingsfientlighet stämmer väl överens med forskningens definition av begreppet. Termen rasism uppfattar religionslärarna som att man hierarkiskt delar in folkgrupper i olika raser och där vissa folkgrupper anser sig vara mer värda än andra grupper. Slutsatsen är att lärarna beskriver rasism enligt den gamla vetenskapliga rasläran och inte utifrån den kulturrasism som uppfattas ha ersatt den gamla formen av rasism. Detta kan vara anledningen till varför vissa lärare anser att behovet av att förebygga och motverka rasism på skolorna inte är så stort.

Studien syftade även till att undersöka vilken roll lärarna anser att religionskunskapsämnet har för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism. Slutsatsen som här kan dras är att religionslärarna uppfattar att religionskunskap spelar en viktig roll, men att ämnet inte har ett mer specifikt ansvar än övriga skolämnen. Sett utifrån vad rasism står för idag samt vad som står i kursplanen kan religionskunskapsämnet ändå anses ha ett mer uttalat och specifikt uppdrag och ansvar att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Religionslärarna anser även att religionskunskapsämnets roll framförallt är att öka elevernas kunskaper och förståelse kring skilda kulturer och religioner, för att minska fördomarna kring dessa, samt främja en stabil grund hos eleverna för att de ska kunna reflektera över etiska dilemman och ta ställning till sin omvärld.

Ett tredje syfte med studien var att undersöka vilka strategier lärarna i religionskunskap uppfattar att de använder sig utav för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Det framkommer att den mest använda och effektiva metoden är att föra en diskussion med eleverna och då helst i mindre grupper. På så vis bemöter lärarna eleverna där de befinner sig och samtidigt kan de ge eleverna svar på sina frågor. Slutsatsen är att detta

kan betraktas som en bra och effektiv metod, då förutsättningen för att kunna bearbeta etiska problem är just att läraren känner till och utgår från elevernas tankar och frågeställningar. Därutöver använder lärarna som strategi i sin undervisning att de i sina diskussioner utgår från ett aktuellt problem som existerar i samhället idag, är goda förebilder för eleverna samt tydliggör likheterna mellan olika religioner. Att tydliggöra likheterna mellan olika religioner kan dock ifrågasättas, då det även kan vara av betydelse att inte låtsas som om alla vore lika. De skillnader som faktiskt existerar och är uppenbara kan då bli svårare att acceptera. På så vis bör inte enbart likheterna mellan olika religioner belysas i religionsundervisningen.

Att undersöka i vilken utsträckning lärarna i religionskunskap uppfattar att de arbetar för att hos eleverna förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism var det slutliga syftet i denna studie. Den slutsatsen som här kan dras är att lärarna inte specifikt planerar sin undervisning utifrån att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna, men att de flesta lärarna ändå menar att de arbetar med detta i stor utsträckning då det genomsyrar all undervisning. Några lärare uppfattar att de arbetar med detta medvetet och aktivt, medan andra arbetar med detta oreflekterat och omedvetet eftersom det ingår automatiskt i de moment de jobbar med under lektionerna. För att som lärare kunna urskilja om och i så fall hur deras arbete med att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism påverkar eleverna, kan det anses vara av stor betydelse att läraren i större omfattning reflekterar över och är medvetna om när de faktiskt arbetar med detta i sin undervisning. På så vis kan lärare med större framgång uppfylla läroplanens och kursplanens målsättningar med att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna.

### **6.3 Metoddiskussion**

När en undersökning genomförs kan vissa omständigheter göra så att den använda metoden medför att resultatets tillförlitlighet påverkas. Dessa omständigheter bör även uppmärksammas i denna studie. Till en början infann sig situationen att första respondenten glömde bort mötet, vilket resulterade i tidsbrist när intervjun sedan utfördes och respondenten svarade kortfattat på frågorna. En andra anmärkning gäller huruvida respondenterna svarar sanningsenligt på intervjufrågorna, om de svarar utifrån vad som förväntas av dem eller om de verkligen står för sina åsikter. Vid ett intervjutillfälle uttryckte en respondent att det är viktigt att noga tänka igenom innan något sägs, för att inte nämna något som inte ”bör” vara sagt. Denscombe (2000, s. 163) menar att det alltid finns en risk att respondenter inte svarar helt

sanningsenligt och att respondentens svar och deras handlingar på så vis inte alltid överensstämmer. Därför kan tillförlitligheten i respondenternas svar till viss del ifrågasättas. Dock är det svårt att uppskatta i vilken utsträckning detta rör sig om i denna studie.

Under transkriberingen förekom situationen att det var svårt att uppfatta vissa ord som sades av respondenten och att respondenterna inte alltid uttryckte sig i fullständiga eller grammatiskt korrekta meningar. Detta bidrog till att vissa korrigeringar av texten gjordes för att underlätta läsningen. Inte heller erbjöds respondenterna att läsa transkriberingen efteråt. Denscombe (2000, s. 156) anser att det är nästan omöjligt att inte ”snygga till” texten för att göra den begriplig för läsaren och att om ljudkvaliteten är så pass dålig att man inte hör vad som sägs är alternativen att antingen kassera den del som anses vara oanvändbar eller att man gör ”en rimlig tolkning” av vad som sades. I detta fall valdes det senare alternativet, då korrigeringen inte ansågs skapa någon större misstolkning av innehållet i stort. Det bör ändå kännas till att eventuella subjektiva tolkningar av vad respondenterna sade kan ha uppstått när intervjuerna transkriberades.

Intervjuerna spelades in med hjälp av bandspelare och inga övriga anteckningar fördes under intervjuerna. I förväg var respondenterna väl upplysta om att bandspelare skulle komma att användas, dels då frågan ställdes redan vid första telefon eller mailkontakten, dels framkom det i det informerande samtycket. På så vis upplevdes inte att bandspelaren utgjorde någon hämmande effekt på det vis som Denscombe (2000, s. 163) menar att den kan utgöra. Däremot poängterar Denscombe (2000, s. 145) att ljudinspelningar upptar endast det talade ordet, vilket innebär att faktorer såsom kroppsspråk, miljö, minspel etcetera inte fångas in på bandet. Att dessa faktorer inte antecknades under intervjuerna upplevs dock inte ha skapat något större problem i samband med tolkningen och analysen av vad respondenten uttryckte.

## 7 SAMMANFATTNING

Vi lever idag i ett mångkulturellt och pluralistiskt samhälle där kulturella, religiösa och etniska grupper lever sida vid sida. En baksida med detta är att vi i Sverige och över hela Europa ser att rasism och främlingsfientlighet växer sig allt starkare. Grunden till främlingsfientlighet och rasism sägs vara den spontana reaktion som människan får till det som känns främmande eller annorlunda, det vill säga främlingsrädsla. Ett bärande drag i ett mångkulturellt samhälle är att en viss typ av kultur utgör normen och för att avgränsa sig mot det som skiljer sig från denna norm, skapas ett förhållningssätt som präglas av ”vi och dom”. Rasism å andra sidan har genomgått en begreppsutveckling där den tidiga rasläran innebar att människor kunde indelas i mer eller mindre värda raser samt att raserna skilde sig vad gällde fysiska och psykiska egenskaper. Idag bildar istället kulturella, religiösa och etniska skillnader grunden för kategorisering och utestängning av människor. Särskilt ökad religiös intolerans med inslag av islamofobi och antisemitism har kunnat observeras alltmer i dagens samhälle. Som benämning på samtidens nya rasism används ”kulturrasism”. I Lpo 94 poängteras det bland annat att skolan ska befästa grundläggande demokratiska värden samt skapa en ökad förståelse för mångkulturaliteten i landet. I kursplanen för religionskunskap i grundskolans senare år betonas det att ämnet har i uppdrag att utveckla elevernas känsla för tolerans gentemot andra kulturer och religioner samt skapa en grund hos eleverna för att de ska kunna bemöta främlingsfientliga attityder. Ämnet ska även belysa demokratiska värden samt betrakta samvaron utifrån etiska perspektiv och problem, där vardagens etiska dilemman ska fungera som utgångspunkt. Olika didaktiska tillämpningar har angetts och som lärarna kan använda i sin undervisning för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism. Exempel på dessa tillämpningar är att utgå från elevernas tankar och frågeställningar och bidra till ökade kunskaper om varandras kulturer. Det är även viktigt att skapa kontaktmöjligheter samt att lärarna tillåter och bevarar människors olikheter och inte blundar för de existerande skillnaderna.

Utifrån ovanstående bakgrund har syftet med denna studie varit att undersöka vilken innebörd lärare i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år lägger i begreppen främlingsfientlighet och rasism samt hur dessa lärare uppfattar religionskunskapsämnet roll i det förebyggande och motverkande arbetet mot rasism och främlingsfientlighet hos eleverna. Dessutom syftar studien till att undersöka hur och i vilken utsträckning dessa

religionskunskapslärare uppfattar att de i sin undervisning arbetar för att hos eleverna förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet.

Undersökningen är av kvalitativ karaktär och utgörs av fem semistrukturerade intervjuer med behöriga och undervisande lärare i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år. Utifrån dessa intervjuer visar resultatet att religionslärarna tillskriver begreppet främlingsfientlighet som en rädsla för det som anses vara annorlunda oss själva samt ett tankesätt där indelningen i ”vi och dom” bildar grunden till dess uppkomst. Rasism uppfattar lärarna som en hierarkisk indelning av folkgrupper i olika raser och där vissa folkgrupper anser sig vara mer värda än andra grupper. Även att en ras är sämre rustad intelligensmässigt och känslomässigt är en beskrivning som framkommer i undersökningen. På så vis är slutsatsen att religionslärarna tolkar begreppet rasism utifrån den gamla vetenskapliga och biologiska rasläran. Vidare framgår det även ur resultatet att lärarna anser att religionskunskapsämnet har en viktig roll i det förebyggande och motverkande arbetet mot främlingsfientlighet och rasism, men att ämnet inte har ett mer specifikt ansvar än övriga skolämnen. Sett utifrån vad rasism står för idag samt vad som står i kursplanen, kan religionskunskapsämnet ändå anses ha ett mer uttalat och specifikt uppdrag och ansvar att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna. Lärarna anser även att ämnets roll är att öka elevernas kunskaper och förståelse kring skilda kulturer och religioner, för att minska fördomarna, samt främja en stabil grund hos eleverna. De strategier som religionslärarna sedan uppger att de använder sig utav för att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna är att föra en diskussion med eleverna och då helst i mindre grupper. Denna strategi anges vara den viktigaste och mest effektiva. Även att i undervisningen utgå från ett aktuellt problem, tydliggöra likheter mellan olika religioner samt att läraren visar sig vara en god förebild för eleverna framkommer i studien som viktiga strategier. Slutsatsen är att diskussion med eleverna är en effektiv strategi, då lärarna har möjlighet att utgå från elevernas tankar och frågeställningar. Dock kan strategin om att tydliggöra likheterna ifrågasättas, då det även kan vara av betydelse att inte låtasas som om alla vore lika. De skillnader som faktiskt existerar och är uppenbara kan då bli svårare att acceptera. Slutligen visar resultatet från denna studie på att de flesta lärarna inte planerar sin religionsundervisning med syfte att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism, men att de flesta ändå menar att de arbetar med detta i stor utsträckning då det genomsyrar all undervisning de bedriver. Några lärare säger sig ändå arbeta med det medvetet och aktivt, medan andra på ett omedvetet och oreflekterat sätt. Genom att i större omfattning reflektera över och vara medveten om när de faktiskt arbetar

med detta i sin undervisning, kan lärare med större framgång uppfylla läroplanens och kursplanens målsättningar med att förebygga och motverka främlingsfientlighet och rasism hos eleverna.

## REFERENSLISTA

Balibar, Etienne. (2002). Finns det en nyrasism? I Balibar, Etienne. & Wallerstein, Immanuel M. *Ras, nation, klass*. Göteborg: Daidalos AB.

Bergenhorn, Mats. (2006). *Öppna universum! Slutna traditioner i Salman Rushdies Satansverserna*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Björlin, Ola. (2006). Att göra skillnad. Undervisning om tros- och värdedissonanser. I Säfström, Carl Anders. (red.). *Den mångtydiga skolan. Utbildning i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Carlgren, Ingrid. & Marton, Ference. (2004). *Lärare av imorgon*. 2. uppl. Stockholm: Lärarförbundet.

Denscombe, Martyn. (2000). *Forskningshandboken – för småsakliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Fredrickson, George M. (2003). *Rasism: En historisk översikt*. Lund: Historiska Media.

Hedin, Christer. (2001). Värdegrunden i världsperspektiv. En jämförande översikt över värderingar och livsideal i världens religioner. I Linde, Göran. (red.). *Värdegrund och svensk etnicitet*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Thomas. (1999). *Socialpsykologi. Moderna teorier och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Jonsson, Stefan. (2004). Rasism och nyrasism i Sverige 1993-2003. I Mattsson, Katarina. & Lindberg, Ingemar. (red.). *Rasism i Europa – kontinuitet och förändring*. Stockholm: Agora.

Jönsson, Rune. & Liljefors-Persson, Bodil. (2003). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03). Samhällsorienterande ämnen. Religionskunskap*. Malmö: Högskolan, Lärarutbildningen.

- Kavle, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Mattsson, Katarina. & Lindberg, Ingemar. (2004). *Rasism i Europa – kontinuitet och förändring*. Stockholm: Agora.
- Månsson, Niklas. (2006). Romers möte med den svenska skolan. I Säfström, Carl Anders. (red.). *Den mångtydiga skolan. Utbildning i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Nationalencyklopedin. (2009). *Nationalencyklopedins internetjänst*. Internetadress: <http://www.ne.se/lang/xenofobi>. Hämtat 2009-10-26.
- Nordmark, Christer. (1995). *Strategier mot rasism och främlingsfientlighet*. Norrköping: Statens invandrarverk.
- Otterbeck, Jonas. & Bevelander, Pieter. (2006). *Islamofobi – en studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Quraishy, Bashy. (2005). Antirasism i Europa – var står vi och vart går vi? I Dahlstedt, Magnus. & Lindberg, Ingemar. (red.). *Bortom rasism i Europa – visioner för ett annat samhälle*. Stockholm: Agora.
- Regeringens proposition 1997:98:16. *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik*. Internetadress: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/22/71/bbd15e5a.pdf>. Hämtat 2009-10-26.
- Salimi, Khalid. (1997). *Mångfald och jämställdhet om rasism, fördomar, kultur och identitet*. Stockholm: PM Bäckström.
- Schjellerup Nielsen, Helle. (2006). *Gemenskap och utanförskap: om marginalisering i skolans värld*. Stockholm: Liber AB.
- Selander, Sven-Åke. (1993). *Undervisa i religionskunskap*. Lund: Studentlitteratur.



Senker, Cath. (2005). *Sprickor i vår tid: Rasism och främlingsfientlighet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

SFS 1985:1100. *Skollag (1985:1100)*. Internetadress:  
[http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok\\_id=SFS1985:1100&rm=1985&bet=1985:1100](http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok_id=SFS1985:1100&rm=1985&bet=1985:1100). Hämtat 2009-03-02.

Sjöwall, Anna. (1994). *Kulturmöten i barnomsorg och skola*. Lund: Studentlitteratur.

SKOLFS 2006:23. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Ödeshög: AB Danagårds grafiska.

Skolverket. (2009a). *Kursplan för religionskunskap*. Internetadress:  
<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3886/titleId/RE1010%20-%20Religionskunskap>. Hämtat: 2009-10-23.

Skolverket. (2009b). *Olikas lika värde*. Internetadress:  
<http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/25/51/e000131.dpt.pdf>. Hämtat 2009-10-19.

Skolverket. (2009c). *Så styrs skolan*. Internetadress: <http://www.skolverket.se/sb/d/1597>. Hämtat 2009-02-18.

Skolverket. (2009d). *De nationella styrdokument*. Internetadress:  
<http://www.skolverket.se/sb/d/1598;jsessionid=3B9077E13089C5062B975AE1592DCB4A>. Hämtat 2009-02-18.

SOU 1989:13. *Mångfald mot enfald. Slutrapport från kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet*. Stockholm: Allmänna förlaget.

Statens kulturråd. (1995). *Konsten att motverka främlingsfientlighet och rasism*. Stockholm: Statens kulturråd.

Stier, Jonas. (2004). *Kulturmöten. En introduktion till interkulturella studier*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, Jan. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Internetadress:

[http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS\\_15.pdf](http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf).

Hämtat 2009-04-15.

Wigerfelt, Berit. & Wigerfelt, Anders S. (2001). *Rasismens yttringar. Exemplet Klippan*.

Lund: Studentlitteratur.

## BILAGA 1

### Informerat samtycke

Jag är lärarstuderande på Högskolan i Kristianstad och ska nu skriva en c-uppsats inom religionsvetenskap. Uppsatsen syftar till att undersöka hur religionskunskapslärare i grundskolans senare år tolkar begreppen främlingsfientlighet och rasism, vilken roll dessa lärare anser att religionskunskapsämnet har vad gäller att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna samt hur och i vilken utsträckning religionskunskapslärare i sin undervisning arbetar med att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet.

Undersökningen genomförs med hjälp av personliga intervjuer, där fem religionskunskapslärare från olika skolor i grundskolans senare år har valts som respondenter. Varje intervju uppskattas ta ca 30 minuter, men för att försäkra mig om att inte lida tidsbrist inbokas ett möte på 45-60 minuter. Efter intervjun kommer en transkribering av samtalet att göras och av den anledningen används en bandspelare som hjälpmedel, för att dokumentera innehållet i samtalet så korrekt som möjligt och för att garantera att eventuella citat kan återges exakt ordagrant. Endast forskaren har tillgång till materialet under uppsatsens gång och därefter raderas materialet samt transkriberingen. För att inte avslöja din identitet kommer du i uppsatsen att tilldelas ett fingerat namn. Därmed garanteras att den information du uppgett vid intervjun samt din identitet behandlas konfidentiellt och inga uppgifter kan härledas till just dig.

Ditt deltagande är helt frivilligt och du kan när som helt under intervjuns gång välja att avbryta samtalet. Detta kräver inga förklaringar och orsakar heller inga konsekvenser för uppsatsen. Upplever du att någon fråga känns olämplig eller alltför känslig för att besvaras erfordras inget svar. Sammanställningen av samtliga intervjuer kommer att presenteras i uppsatsens resultat- och analysdel och därefter belyses resultatet med hjälp av den litteratur, som tidigare presenterats i uppsatsen, samt till egna tankar och funderingar.

Har du några frågor eller andra funderingar får du gärna kontakta mig.

Ingela Andersson, mobil: XXX

Tack på förhand!

-----  
Jag har tagit del av och godkänner ovanstående informationsbrev.

-----  
Underskrift intervjuerson

-----  
Namnförtydligande

Vänligen lämna dina kontaktuppgifter om du vill ta del av slutresultatet

## **BILAGA 2**

### **Intervjuguide**

#### **Bakgrundsfrågor**

- 1) När tog du din lärarexamen?
- 2) Vad har du för högsta utbildning?
- 3) Hur länge har du arbetat som religionslärare?
- 4) Hur gammal är du?

#### **Specificerade frågor**

- 5) Beskriv vilken innebörd du lägger i begreppet främlingsfientlighet?
  
- 6) Beskriv vilken innebörd du lägger i begreppet rasism?
  
- 7) Hur stort anser du att behovet på denna skola är med att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna?
  
- 8) På vilket sätt tolkar du att den nationella kursplanen i ämnet religionskunskap i grundskolans senare år uppmanar till förebyggande och motverkande arbete mot rasism och främlingsfientlighet?
  
- 9a) Vilken roll uppfattar du att religionsundervisningen har vad gäller att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna?
- b) Anser du att ämnet religionskunskap har ett mer specifikt ansvar än övriga skolämnena? Motivera ditt svar.
  
- 10a) Vilka fördelar ser du med ämnet religionskunskap vad gäller att kunna förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna?
- b) Vilka nackdelar ser du med ämnet religionskunskap vad gäller att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet hos eleverna?
  
- 11) I vilken utsträckning planerar du din religionsundervisning med syfte att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet?

12a) Använder du dig av några medvetet valda moment i din religionsundervisning för att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet och i så fall vilka?

b) Om det förekommer, hur ofta används dessa moment?

13a) Vilka metoder/arbetsätt i din religionsundervisning tror du påverkar eleverna vad gäller rasism och främlingsfientlighet?

b) Hur ofta förekommer dessa?

14a) Finns det andra innehåll och/eller faktorer i din religionsundervisning som du tror påverkar eleverna när det gäller att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet?

b) Hur ofta förekommer i så fall dessa?

15) Har det förekommit rasistiska och/eller främlingsfientliga yttringar eller attityder från någon/några elever under dina lektioner och hur har du i så fall hanterat den situationen?

16) I vilken utsträckning anser du själv att du i din religionsundervisning arbetar för att förebygga och motverka rasism och främlingsfientlighet? Motivera ditt svar.

### **Avslutningsvis**

17) Har du andra synpunkter eller funderingar gällande detta som du anser skulle vara relevant för mig att ta del av?